Рzсп.

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 9 (10301) | 1977 чылдың январь 12, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

АЖЫЛЧЫННАР БОЛГАШ КОЛХОЗЧУЛАР, ИНЖЕНЕР-ТЕХНИКТИГ БОЛГАШ ЭРТЕМ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫ, ҮЛЕТПҮРНҮҢ, КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙНЫҢ, ТУДУГНУҢ, ТРАНСПОРТТУҢ БАЗА УЛУС АЖЫЛ-АГЫЙЫНЫҢ ООН-ДАА ӨСКЕ АДЫРЛАРЫНЫҢ БҮГҮ АЖЫЛ-ИШЧИЛЕРИ СЭКП-НИҢ XXV СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН АМЫДЫРАЛГА БОТТАНДЫРАР, ОНГУ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ОНААЛДАЛАРЫН ЧЕДИИШКИННИГ КҮҮСЕДИР БОЛГАШ АЖЫР КҮҮСЕДИР ДЭЭШ БҮГҮ УЛУСТУҢ СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫЖЫН УЛАМ-НА КАЛБАА-БИЛЕ ЧОРУДАРЫНГА, ОКТЯБРЬНЫҢ СОЦИАЛИСТИГ УЛУГ РЕВОЛЮЦИЯЗЫНЫҢ 60 ЧЫЛЫН КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧАА ЧЕДИИШКИННЕР-БИЛЕ УТКУУРУНГА, БИСТИҢ ЧУРТУВУСКА КОММУНИСТИГ НИИТИЛЕЛДИҢ ТУРГУЗУУШКУНУНГА ЧОГУМЧАЛЫГ САЛЫЫШКЫННЫ КИИРЕРИНГЕ СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ, ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ, ВЦСПС БОЛГАШ ВЛКСМ ТК БЫЖЫГ БҮЗҮРЕЛИН ИЛЕРЕДИП ТУР.

СЭКП ТК-да, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде, ВЦСПС-те болгаш ВЛКСМ ТК-да

БҮДҮРҮЛГЕНИҢ АЖЫКТЫЫН БОЛГАШ АЖЫЛДЫҢ ШЫНАРЫН БЕДИДЕР, ОНГУ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ОНААЛДАЛАРЫН ЧЕДИИШКИННИГ КҮҮСЕДИР ДЭЭШ БҮГҮ-ЭВИЛЕЛ СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫЖЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Партияның XXV съездизинің шиитпирлери ажылчын аңгының, колхозчу тараачыннарының, интеллигенцияның, бүгү совет улустуң күш-ажылчы идепкейинің чаа көдүрүүшкүнүн хайныктырганын СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, ВЦСПС болгаш ВЛКСМ ТК сеткил ханыышкың-биле демдеглеп тур.

Экономиктиг болгаш социал дешпилгенин күүлүг быразы, ажылчы чоннарның политиктиг, күш-ажылчы болгаш ажы-чаң кижизидилгезинің школазы болза, ёзулуг бүгү улусчу бүдүштүг болуп, улам бедик чадаже көдүрүлген социалистиг чарыш болуп турар. Чарыш чаа дуржулга-биле, патриотчу үнелиг эгелээшкиннер-биле үргүлүү байын турар. Чарышты организастаарының хевирлери болгаш аргалары сайзырангайжыр, ажылдың ажыктыг болгаш ынанарлыг болурун бедидеринче чаржып турарларның кичээнгейи күштелип, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш шимчээшкин калбарын турар.

СЭКП ТК-ның октябрь (1976 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның Чиргиче секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазында тайылбырлаттынган үүлдерин болгаш түңнелдерин ажылчы чоннар ажыл-чорудулгаларның тодаргай программазы кылдыр хүлээп алган. Үлетпүрүң, көдээ ажыл-агыйның, тудугнуң, транспорттуң болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының ажылдакчылары ажыктыг болур чоруктуң болгаш шынарның беш чылы—онгу беш чылды күүседир дээш демиселче идепкейлиг киришкен.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чылын алдаржылын демдеглээри-биле Москва, Ленинград хоорайларның болгаш өске-даа хоорайларның мурнакчы ажылчыннары база коллективтери бүдүрүлгенің курлавырларын, эртеминің болгаш техниканың чедиишкиннерин, мурнакчы дуржулганы улам долу ажыглаарынче угланган социалистиг бедик хүлээлгелерин, үткуштур планнарны ап турар. Барын Сибирьнің нефтичилери, Оренбуржьеңиң газчылары, Магнитканың металлургтары, Донецкиниң шахтёрлары планныг онаалдаларын ажыр күүседир деп эгелээшкинни үндүрген. Иваново болгаш Москва областарның мурнакчы пос-таавычылары күш-ажылдың эң бедик бүдүрүкчүлүүн чедип алырын хүлээнген. Свердловск областың бүдүрүлгелеринде ажылчы кижи бүрүзүнүң, коллектив бүрүзүнүң ажылының ажыктының болгаш шынарын бедидер дээш шимчээшкин калбарын турар. Күчүлерни болгаш объектилерни ажыглалга киирер талазы-биле онаалдаларны чедиишкиниг күүседириче, тудугнуң хуусааларын болгаш ортек-үнезин кызырарынче, ооң шынарын бедидеринче тудуг организацияларын мурнакчы коллективтер кыйгырган. Тарааны бүдүрүп көвүдедир болгаш күрүнеге садарының планнарын ажыр күүседир талазы-биле Кубань тараажылының, түүтү, эштти болгаш өске-даа продуктуларны бүдүрүп бүгү хемчег-биле өстүрүп дээш Киев болгаш Тула областарның малчыннарының эгелээшкинин республикаларда, крайларда болгаш областарда калбаа-биле деткип турар.

Ажылчы чоннарның патриотчу эгелээшкиннерин бединдиле үнелеп база социалистиг чарышты улам ыңай хөгжүдүрүн чугула ужур-дузалыг кылдыр көрбүшаан, СЭКП Төп Комитединің, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, Профессионалдар Эвилелериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлелиниң болгаш ВЛКСМ Төп Комитединің **доктаадыры болза:**

1. СЭКП-ниң XXV съездизинің төлевилээни социал-экономиктиг сорулгаларны амыдыралга чедиишкиниг боттандырар, «Эң дээре ажылдаар, ажыктыг чорукту болгаш шынарны бедидер!» деп лозун-биле онгу беш чылда улус ажыл-агый планының онаалдаларын долдур болгаш ажыр күүседир дээш организаткы болгаш идей-политиктиг ажылды социалистиг чарышты бүгү хемчег-биле калбартырынче угландырарын партия, совет, профовилел, комсомол организацияларына, министерстволарга болгаш ведомстволарга, бүдүрүлгелерниң, каттыжышкыннарның, тудугларның, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчуларына хүлээдир.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чылын төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты 1977 чылда калбаа-биле пештередир, юбилейлиг чылда планныг онаалдаларны дыка ажырар, шиитилер-биле беш чылды чедиишкиниг күүседиринге идегелдиг магадылалды хүргүзар дээш бүгү ажылчыннарны, колхозчуларны, специалистерни чарышче хаара тудар. Беш чылдың ийиги чылының онаалдаларын 1977 чылдың ноябрь 7-ге чедир күүседир деп хүлээлгелер алган мурнакчы ажылчыннарның болгаш коллективтерниң инициативазын чүүлдүг деп көөр.

Үткуштур планнарны хүлээп алырынче болгаш боттандырарынче онза кичээнгейни салыр. Од ажылды чорударда үткуштур планнар күш-ажылчы коллективтерниң болгаш ажылдакчы бүрүзүнүң иштики курлавырларны дилеп тыварынга болгаш улам долу ажыглаарынга идепкейлиг киржилгезиниң чугула хевири, шиитилелдиң эрге-ажыктарынга таарыштыр салдынган сорулгаларны төлевилеттингешиндеп-даа дүрген база курлавырларның бүгү хевирлерин эвээштиг чарыгдап тургаш чедип алырынга тодаргай салыышкынын киирер деп оларның чүткүлүүн илерели болур дээрзин барымдаалаар.

Чиг-этти, материалдарны берип, кылыгларны четчелеп турар бүдүрүлгелер коллективтериниң белен продукцияны бүдүрүп үндүрүп турар заводтар болгаш фабрикалар коллективтери-биле чарыжын, а ол ышкаш холушкак бригадалар, участоктар, цехтер коллективтериниң чарыжын организастаарын сайзырангайжыдар.

Социалистиг чарыштың эки дээштиг болурун чедип алыр, ооң аажок улуг аргаларын Совет күрүенің экономиктиг күчүзүн улам ыңай быжыглаар, улустуң чаагай байдалын чайгылыш чок көдүрер, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезин эвижидер, амыдыралдың социалистиг хевирин хөгжүдер сорулгаларга ажыглаар.

2. Чаржыш турарларның кол кичээнгейин дараазындагы үүлдерже мөөнүүр:

ай, кварал, чыл планнарын болгаш онаалдаларын база шиитиин-биле беш чылды чугаажок долдур болгаш ажыр күүседип тургаш, бүдүрүлгенің ажыктының болгаш ажылдың шынарын боттуу-биле бедидеринче;

бүдүрүлгени комплекстиг механизастаарының болгаш автоматчыдарының темпилерин дүргедедип, күш-ажылды организастаарының мурнакчы хевирлерин пештередип, кадрларны белеткээрин база мергежилин бедидерин сайзырайгайжыдып, күш-ажылчы болгаш бүдүрүлгечи сагыага-чурумну быжыглап тургаш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериче;

бүдүрүлге чорудулгаларын интенсификастап, машиналарның, дериглерниң ажылының эзлчеглиг болурунун коэффициентизин улгаттырын база оларның аваа туруушкуннарын чок кылып, ажыглалга киирер күүлерин шиңгээдип алырын дүргедедип тургаш, кол бүдүрүлге фондуларын ажыглаарын эвижиреринче;

кампалга чурумун шыңгыы сагыырынче, конструкторжу-дешпилгелиг шиитпирлээшкиннерин калбаа-биле ажыглаарынга, технологияны сайзырангайжыдарынга, чиг-эттиг болгаш материалдарның чарыгдалдарын эвээжедиринге, оларны улам ханы болгаш комплекстиг сайзырады ажылдап кылырынга, ийиги курлавырларны ажыглаарын калбартырынга үндезилээш, материалдыг курлавырларны чоп ажыглаарынче;

продукцияның бүгү хевирлериниң бедик шынарын чедип алырынче, шынарның дээди категориялыг кылыгларны бүдүрүп үндүрерин ковүдедиринче болгаш бүдүрүүшкүнүн ниити хемчээлинге оларның бот-дензизин улгаттырарынче;

эртем-техниктиг дешпилгениң темпилерин дүргедедиринче, эртем шинчилелдериниң түңнелдиг болурун бедидеринче, боттарының техника-экономиктиг көргүзүлгериниң тала-биле Ада-чурттуң болгаш делегейниң эң дээре чедиишкиннерин ажын турар чаа кылыгларны тургузарынче, улус ажыл-агыйынга эртем талазы-биле ажылдап кылыышкыннарны калбак нептередиринче, чаартыкчыларның болгаш чогаадыкчыларның шимчээшкинин улам ыңай хөгжүдүринче;

доозулган объектилерни болгаш ажыглалга киирер комплекстерни хары угда ажылдадып киирериниче, ажылдап турар бүдүрүлгелерни реконструкциялаарын болгаш техника талазы-биле чаарты чеисеглээрин дүргедедиринче, доозулбаан тудугнуң сан-хемчээлдерин эвээжедиринче, тудуг-монтаж ажылдарын күүседириниң хуусааларын болгаш ол ажылдарның өртек-үнезин кызырарынче;

чиг-этке, одаар чүүлге, энергияга болгаш металлга улус ажыл-агыйының улам өзүп орар хереглелдерин үзүктел чок хандырарынче;

чагыларга болгаш чардынган дугуржулгаларга дүүштүр продукцияны доктааттынган номенклатуразынга болгаш ассортиментизинге бүдүрериниче болгаш дужаарынче;

тарааны, эштти, түүтү база чер болгаш мал ажылының өске-даа продукциязын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын ковүдедиринче, оларның шынарын эвижиринче, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ажыктыг болур чоруун бедидеринче, гектар санындан, салдынган рубль бүрүзүнден, чемшинчидилгелериң тонна бүрүзүнден эң хөй ажыкты чедип алырынче;

чоннун хереглел бараанларын бүдүрерин бүгү хемчег-биле ковүдедиринче, ассортиментизин калбартырынче болгаш чаартырынче, кылыгларның амгы үениң негелдерине дүүшкен чаа хевирлерин кылын үндүрерин өстүрериниче;

транспорттуң болгаш харылзааның бүгү-ле хевирлериниге улус ажыл-агыйының база чоннун хереглелдерин улам-на долузу-биле болгаш чогуур үеэзинде хандырарынче, чүүктерни чедирерин дүргедедиринче, чүүк сөөртүлгезиниң чарыгдалын база ажыктыг эвес чоруун кызырарынче, транспорт херекселдерин ажыглаарын эвижиреринче;

бүдүрүлгечи эвес черлериниң бүгү-ле адырларының ажылдакчыларының күш-ажылының ажыктының база культуразын бедидеринче, ачы-дуза чедиреринің хемчээлдерин база хевирлерин калбартырынче чоннуң хандырарының дешпилгелиг хевирлерин шиңгээдип алырынче.

3. Онгу беш чылдың чыл бүрүзүнүң база беш чылдың шиитизи-биле түңнелдерин үндүрер Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжын организастаар:

код мергежилдериң ажылдакчыларының чарыжынга тиилекчи болганнарга министерстволарның (ведомстволарның) болгаш профовилелдер ТК-ларының хүндүлел дипломнарын болгаш тураскаалдыг белектерни азы акша шанналын тыпсыр;

бригадаларның, участоктарның, звеноларның, салбырларның, фермаларның коллективтериниң чарыжынга тиилекчи болганнарга министерстволарның (ведомстволарның) болгаш профовилелдер ТК-ларының хүндүлел зымпелдерин база тураскаалдыг белектерни азы акша шанналын тыпсыр;

комсомолчу аныяктарның бригадаларының чарыжынга тиилекчи болганнарга «Беш чылдың маадырлары, күш-ажылдың хоочуннары—эң эки комсомолчу-аныяктар коллективинге» деп шилчиир кызыл туктарны дипломнар-биле болгаш акша шанналы-биле кады тыпсыр;

үлетпүр, бүдүрүлге, эртем-бүдүрүлге, ажыл-агыйлар, арагының, аграр-үлетпүр болгаш өске-даа каттыжышкыннарның оларның бүдүрүлге черлериниң, бүдүрүлгелериниң, тудугларның, колхозтарның, совхозтарның, эртем-шинчилел, төлевилел, конструктор болгаш өске-даа организацияларның база албан черлериниң, дээди өөредилге черлериниң коллективтериниң чарыжынга тиилекчи болганнарга СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тің болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл туктарын дипломнар-биле болгаш акша шаннаалы-биле тыпсыр, а ол ышкаш хамаарышкан министерстволарның (ведомстволарның) болгаш профовилелдер ТК-ларының шилчиир Кызыл туктарын болгаш акша шаннаалын база тыпсыр. Чылдың түңнелинде СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тің болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл туктары-биле шаннаткан болгаш күженишкиниг үткуштур планнарны база бедиткен социалистиг хүлээлгелерни күүседириге эң-не бедик болгаш турум көргүзүглерни чедип алган коллективтерни ССРЭ-ниң УАЧД-зинде Бүгү-эвилелдиң Хүндүлел самбыразына киирер. 1977 чылдың түңнелери-биле шилчиир Кызыл туктар-биле шаннаарда болгаш Хүндүлел самбыразына киирерде Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чыл ойл төлептиг үткууру дээш чарышка чедип алган түңнелерни база барымдаалаар;

хоорайларның, национал округтарының, хоорай болгаш көдээ районнарының чарыжынга тиилекчи болганнарга СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тің болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл туктарын дипломнар-биле болгаш акша шаннаалы-биле тыпсыр;

эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның, крайларның болгаш областарның чарыжынга тиилекчи болганнарга СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тің болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл туктарын дипломнар-биле тыпсыр.

4. Коллективтерни, бүдүрүлгелерни, каттыжышкыннарны, тудугларны, колхозтарны, совхозтарны, эртем-шинчилел болгаш өске-даа организацияларны база албан черлерин, дээди өөредилге черлерин шаннаары-биле СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тің болгаш ВЛКСМ ТК-ның «Онгу беш чылда бедик ажыктыг чорук болгаш ажылдың шынары дээш» деп тураскаалдыг демдээн доктаадын тургузар. Онгу беш чыл планының онаалдаларын күүседириге эң-не бедик шынар көргүзүглерин чедип алган Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының чыдар түңнелериндە СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тің болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл туктары-биле чангыс удаа эвес шаннадын кедген коллективтерни тураскаалдыг демдек-биле шаннаар:

ажылчыннарны, колхозчуларны, инженер-техниктиг ажылдакчыларны болгаш албан-хаакчыларны шаннаары-биле доктаадын тургузары болза:

«Социалистиг чарыштың геволекчизи» деп ниити эвилелдиң чангыс аай демдээ—беш чылдың хамаарышкан чылының онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерни чедиишкиниг күүсеткени дээш;

турескаалдыг белек-биле кады тыпсыр «Онгу беш чылдың шалыпчызы» деп ниити эвилелдиң чангыс аай демдээ—ажылдың ажыктының болгаш шынарын бедидеринге бедик көргүзүглерни чедип алганы, онгу беш чылдың онаалдаларын хуусаа бетинде күүсеткени дээш.

5. Социалистиг чарыштың мурнакчыларынга—ажылчыннарга, колхозчуларга, инженер-техниктиг ажылдакчыларга күш-ажылга шылгарангай чедиишкиннери дээш тыпсыр ССРЭ-ниң Күрүне шаннаалдарының санын 15 чедир ковүдедир:

ССРЭ-ниң орденнери-биле болгаш медальдары-биле шаннаарларны профовилел база комсомол организациялары-биле кады киирерин эвилелдешкен республикаларның Компартиялар ТК-ларынга, партия крайкомнарынга, обкомнарынга, министерстволарга болгаш ведомстволарга, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниге, крайкүүскомнарга болгаш облкүүскомнарга чөвүлээрээр:

онгу беш чыл планының онаалдаларын чедиишкиниг күүседири дээш социалистиг чарышка шылгарангай түңнелдерни чедип алган күш-ажылдың мурнакчыларын;

планныг онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни чедиишкиниг күүсеткени, бүдүрүлгениң ажыктының база продукцияның шынарын бедидеринге онза улуг чедиишкиннери дээш бүдүрүлгелерни, каттыжышкыннарны, колхозтарны, совхозтарны, тудугларны, эртем-шинчилел болгаш өске-даа организацияларны.

Дараазында саналдарны хүлээп алыр:

ВЦСПС—бүдүрүлгениң мурнакчыларын—Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының тиилекчилерин шаннап мактаары-биле Совет Эвилелинге болгаш даштыкы турттарже чоруур чиигелдиг 120 мун турисчи путёвкаларны чыл бүрүде тускайлап бээр дугайында;

ВЛКСМ ТК-зы—социалистиг чарышка эң-не бедик түңнелдерни чедип алган комсомолчу-аныяктар коллективтеринге база аныяк бүдүрүлгечилерге чыл бүрүде ленинчи комсомолдуң шанналарын тыпсыр дугайында; «Беш чылдың аныяк гвардейжизи» деп демдек-биле бүдүрүлгениң мурнакчыларын шаннаарының болгаш совет улустуң революстуг, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарының черлерине база акы-дума социалистиг чурттарга баар чиигелдиг 30 мун турисчи путёвкаларны чыл бүрүде тускайлап бээриниң дугайында.

6. Партия, профовилел, комсомол организациялары, совет болгаш ажыл-агый органнары күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш шимчээшкинин идепкейлин-биле хөгжүдер, коммунистиг күш-ажылдың коллективи болгаш шалыпчызы деп хүндүлүг атты тыспырынга база бадыткаарынга негелдерни бедидер.

Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары болгаш коллективтери бүдүрүлгениң эң бедик ажыктының чедип алыры болгаш ажылдың шынарын эвижидери дээш демиселге, профессионалдыг мергежилди бедидеринге, политиктиг, ниити билиг болгаш культуралыг дериелди бедидеринге, коммунистиг моральды, социалистиг ниити чурталганың дүрүмнерин сагыырынга үлегер-чижек болур ужурлуг.

7. Беш чылдың чылдар аайы-биле болгаш ниитизи-биле беш чылда планныг онаалдаларын цехтерге, участоктарга, бригадаларга, фермаларга, ажылчыннарга болгаш колхозчуларга министерстволар, ведомстволар, профовилелдериниң ТК-лары, партия, профовилел, комсомол организациялары, бүдүрүлге черлериниң, каттыжышкыннарының, колхозтарның болгаш совхозтарның, тудугларның удуртукчулары чедирген турарын хандырар. Шиитпирлээр ужурлуг чаа үе-чадаларны болгаш сорулгаларны коллектив бүрүзү, бүгү ажылчы чоннар эки билген турарын чедип алыр. Социалистиг хүлээлгелериниң экономиктиг үндезилээшкинин эвижидер. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн болгаш ажылдың шынарын эвижириниң хуу болгаш коллективтиг планнарын ажылдап кылыры болгаш күүседири дээш шимчээшкинин бүгү тала-биле хөгжүдер. Чогаадыкчы планнарның, кады ажылдажылга дугайында керээлериниң үндезилиниге инженер-техниктиг болгаш эртем ажылдакчыларының, тускай эртемниглериниң чарыжын сайзырангайжыдар, ажылчыннарын, колхозчуларын, албан хаакчыттарның чарыжын организастаарынга оларның ролюн бадыдер.

Үткуштур планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни чедиишкиниг күүседиринге организас-техниктиг болгаш экономиктиг эргежок чугула байдалдарны тургузар дээш ажыл-агый удуртукчуларының харыысалгазын министерстволар болгаш ведомстволар бедидер.

8. Мурнакчы дуржулганы план ёзугаар калбаа-биле пештерединг министерстволар, ведомстволар, профовилелдериниң төп болгаш республика комитеттери, бүдүрүлге черлериниң болгаш организацияларының удуртукчулары хандырар. Ол ажылды социалистиг чарышты организастаарының эң чугула сорулгазы деп санаар.

Улус ажыл-агыйынга чугула ужур-дузалыг болур массалыг профессияларның эң дээре ажылдакчыларының болгаш күш-ажылды коллективтериниң мурнакчы дуржулгазын өөренип көөр база пештерединг талазы-биле Бүгү-эвилелдиң школазын министерстволар болгаш ведомстволар-биле кады ССРЭ-ниң УАЧД организастаар. Төп болгаш чер-черлериниң телевидениезин болгаш радиозун дамчыштыр ол дуржулганы калбаа-биле чырыдарын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Телевидение болгаш радио дамчыдылгазының талазы-биле Күрүне комитеди-биле кады организастап чорудар.

Күш-ажылды болгаш бүдүрүлгени организастаарының мурнакчы дуржулгазын чугаалап турар кинофильмнерни тургузарын болгаш калбаа-биле көргүзерин министерстволар болгаш ведомстволар-биле кады ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Кинематография талазы-биле Күрүне комитеди баш удур көөр.

Ажылдаар чер бүрүзүнде курлавырларны дилеп тыварының болгаш үткуштур планнарны, мурнакчы дуржулганы, эртеминің болгаш техниканың чедиишкиннерин шиңгээдип алырын экономиктиг үндезилээриниң талазы-биле чаржып турарларга дуза чедиреринге экономиктиг өөредилге системазын идепкейлин-биле ажыглаар.

11. Чарыштын, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш шимчээшкиниң дээштинин бедидер талазы-биле шинчилелдериниң болгаш сумелериниң шынарынче онза кичээнгейни салгаш, социалистиг чарыштың теориязын улам ыңай ажылдап кылыының база ооң практиказын түңнээриниң талазы-биле хемчегленни ССРЭ-ниң Эртемнер академиязы, ВЦСПС, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Күш-ажыл болгаш социал айтыырлар талазы-биле Күрүне комитеди, ССРЭ-ниң Дээди болгаш ортумак өөредилге министерстволары, ооң-даа өске министерстволар болгаш ведомстволар ап чорудар.

12. Партияның XXV съездизинің төлевилээни экономиктиг болгаш социал политиканың кол угланыышкынзыры, СЭКП ТК-ның Октябрь (1976 ч.) Пленумунун шиитпирлериниң үнген сорулгаларны, 1976—1980 чылларда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң беш чыл Күрүне планында төлевилээн тодаргай онаалдаларны барымдаалап тургаш, адырларга Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының негелдерин министерстволар, ведомстволар болгаш профовилелдериниң ТК-лары эде көөр болгаш оларны ВЦСПС-биле база ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Күш-ажыл болгаш социал айтыырлар талазы-биле Күрүне комитеди-биле дугурушкаш, бадылаар.

* * *

Ажылчыннар болгаш колхозчулар, инженер-техниктиг болгаш эртем ажылдакчылары, үлетпүрүң, көдээ ажыл-агыйының, тудугнуң, транспорттуң база улус ажыл-агыйының ООН-даа, өске адырларының бүгү ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXV съездизинің шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, онгу беш чылдың онаалдаларын чедиишкиниг күүседир болгаш ажыр күүседир дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжын улам-на калбаа-биле чорудар. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чылын күш-ажылчы чаа чедиишкиннер-биле уткуур, бистиң чуртувуска коммунистиг ниитилелдиң тургузуушкунунга чогумчалыг салыышкынны киирер дээринге СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, ВЦСПС болгаш ВЛКСМ ТК быжыг бүзүрелин илередип тур.

Сорулгавыс күүсеттинер

СЭКП Төп Комитединиң чагаазын Ленин орденниг «Кызыл тараачын» совхозтуң Эрбек салбырының ажыл-ишчилери ийи-биле үүлдүгүнүп, ыланган мал ажылынче онза кичээнгейни салыр дээш одуругларны ажыл-херек кырынга боттандырарын дугурушкан.

Бистиң салбырывыс хой өстүрериниче угланыышкынны тудуп турар болгаш СЭКП Төп Комитединиң Чиргиче секретары эш Л. И. Брежневтиң Киев областың малчыннарының чагаазынга харыызын база хойжу бригадаларга барып, чугаалажын танышкаш, ында айыттынган сорулгаларны ажылывыска удуртулга болдуруп, онгу беш чылдың ийигизинде улам күженишкиниг ажылдаарын хүлээнген.

Мал кыштаглаашкының эртиреги ам онза черни эзлеп турар деп, СЭКП Төп Комитединиң чагаазында тодаргай айыткан. Бо бедик болгаш харыысалгалыг сорулганы чедиишкиниг күүседирде малчыннарның ниити күженишкинин ачызында чедип алдынар.

Салбырда 25 мун ажыг хойнун 9810-у төрүүр. Олар шупту 50 колданда кыштаглап турар. Кыштың бо чыккылама соок хүннеринде чамдык бергелер таваржып турза-даа, мал бажын хоратпае дээш демисел кыштаг бүрүзүнде чоруп турар. Хойжулар Алексей Сарыглар, Кан-оол Дондуп, Сайын-Белек Ондар, Содуй-оол Оюн болгаш өскелер-даа кыштаглаашкынга үлегеллиг белеткеллиг ужурашканындан, быжыг чем-суурну тургузуп алганындан малдың хорамчалыын болдурбайн келген.

Малдың баш санын өстүрери—кышкы, часкы айларда мал төлүн бүрүн камгалап алырындан кол хамааржыр дээрзин СЭКП Төп Комитединиң чагаазында чугаалап турар. Амгы хүннерде Эрбектиң малчыннарының мурнунда салдынган чугула сорулгаларның бирээзи ол. Бистин санап турарывыс-биле алырга, малдың чем курлавырлары четчир. 400 тонна сиген кыштагларда чедиртинген. 24 колданта үстүнген төрүүр хойга бээр 800 тонна көк тараазы совхоз төвүнден малчын аалдарже чедирип, соортүп эгелей берген.

Х. МОНГУШ.

Эрбек салбырының кол мал эмчизи.

КИЖИ БОЛГАШ КОЛЛЕКТИВ

Э К И Ж Э Э Н

Улуг-даа, биче-даа будурүгеви гудуп тургузуп, оон ажылын шуудадып аары белен эвес херек. Бистиң Мугур-Аксы сүүрга аймыдырал хандырылга комбинадын ажытканывыстың баштайгы үеэи база ындыг болган. Ажылчын күжү чедишпес, тускай мергежидиг кижилер чок, дериг-херекселдер четче эвес. Ынчангаш комбинаттың баштайгы коллективи аңаа күзелдиивиле ажылдап кирген колхозчулардан тургустунган.

Составы тускай мергежил чок кижилер болгаш коллектив баштайгы дээрезинде планныг даалгаларын күүсеп шыдавайн баар таварылгалар хаая эвес турган. Оонбиле кады арагага хандыкшып, ажыл шагы үзер, харын-даа ниитиниң көрүм-чурумун үрептер кижилер тургулаан. Ындыгларның тус-тузу-биле кижизидилге ажылын күштелдирип, арагалаар, ажыл шагы үзер чоруктарга удур шыңгыы демиселди чорудуп келгениивистиң түннелинде байдал көскүзүүбиле экижээн. Ылангыя партия, профэвилел организацияларының хуралдарында оон мурнунда арагалаар турган эштер С. Кыргыс, Б. Салчак, Д. Иргит олар-биле кашудаа шыңгыы чугаалажып, хемчээн алгыланывыстың соонда оларның чуруму-даа экижээн, ажылдаары-даа өскелерден дудак чок апарган. Ниитиниң сагылга-чурумун болгаш күш-ажылдың чурумун хажыдар кижилерге хамаарыштыр кынчыктырбас байдалды тургузуп, оларның тус-тузу-биле дээштиг ажылды чорудар болза, коллективтин кижизидикчи салдары дыка улуг дээрзин үстүнде чижектер бадыткап турар-дыр.

Комбинатта дөрт цех бар — даараныкга цеги, идик септээриниң, баш таарзырының болгаш чурук тыртыларының центери. Оларның кайызы-даа эрткен чылдың планныг даалгаларын багай эвес күүсеп, бо чаа чылды база соруктуг эгелээннер. Районда колдуунда мал ажылдыг чон чурттап турар болгаш чагыглар база хөй кезиинде малчыннардан кирип турар. Ылангыя фуфайкаларны, хөвеннiг чүвүрлерни, тоннарны, чылыг платьелерни болгаш хол хаптарын улус хөйү-биле чагыыр-дыр. Оон аңгыда тыва национал хепти, таалыннарны, хураган кежи кандаазынларны, хөвеннiг шыва тоннарны, угулзалап кластаан шай, дус хаптарын база чагыг ёзугаар даарап турар бис.

Ырак-узак черлерде чурттап турар малчыннарның аалдарына айда бир-ийи катап чедип, чаа чагыгларны ап, кылынган чүүлдерни аппарып берип турар бис. Ажылды ынчаар организастааны чагыкчыларга хөлчок эптиг болуп турарын малчыннар боттары чугаалап турарлар.

Комбинаттың ажылчыннарының арызында мурнакчылар база эвээш эвес. Ындыгларның чижээнге К. Хертекти, Ш. Иргитти, Д. Иргитти болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур. Оларның кылган чүүлдери кезээде эки шынарлыг болур дээрзин чагыкчылар демдеглеп турар.

Амгы үеде бистиң коллектививис онгу беш чылдың ийиги чылының планныг даалгаларын болгаш бедиткен социалистиг хүлээлгелерни чедишкиннiг күүседир дээш бүгү күжүн салып ажылдап турар.

О. ОЧУР-ООЛ,
Мөңгүн-Тайга районнуң амыдырал хандырылга комбинадының директору.

ЧУРУКТА: «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп хөрек демдээнин эдилекчиин мурнакчы даараныкчы К. Хертек (оң талазында) технолог Л. Серен-биле сүмележип олур.

М. ХЕНЧЕ-КАРАНЫҢ фотозу.

КЕЛГЕННЕР ЧЕТТИРДИВИС ДЭЭР

№ 20 магазин — Кызылдың аъш-чем садында мурнакчы коллективтерниң одуруун баштап, шынарның болгаш ажыктыг чорукту бедидериниң онгу беш чылының эгезинден бээр бүдүрүлгечи көргүзүүглерлиг ажылдап келген. Маңаа чон кезээде үзүктелбес болгаш хөлдуг, хайымныг магазиннерниң санында ол кирер. Ындыг болбас аргазы чок, чүге дээрге ында черле кандыг чем аймаа чок дээр! Изюм-чигир, сүт, быштак, даргаа чуургазы, эт, хлеб-булочка, колбаса аймаа дээш чоруп бээр. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, аъш-чемниң ассортиментизи байлак.

Магазиннiң эт садар салбырында турувуста, холунда даянгыыштыг, назы-харының улгатканын хаваанда катташкактарлыг сыгыглары чайгаар сөглөп кээр кырган хомудаан-даа, эгенген-даа хевирлиг айтыра-дыр:

— Колбаса аймаан чоп көрбейн-дир мен. Ону кайда садып турарыл?

Бадртык артынга турган садыгжы:

— Харынарны бодаарга, дүрүм ёзугаар дыштанып, пенсиялай берген боор силер. Бистиң садыгжыларывыс күшажылдың болгаш дайынның хоочуннары — хүндүлүг аалчыларның чагыларын даңзылап бижээш, харын-даа бажыңнарынга аппарып, чедирип бээр чаңчылдыг улус болгай.

— Шынзылгам бо-ла болгай — дээн соонда, садып алыкчы Ада-чурт дайынының инвалидинiң кызыл өөнүт бичии дептержигежин көргүстү.

— Эпчоксунмайн көрүпер, эт комбинадындан кээр машина саалай хона берди. Маанавас болзунарза, амдыызында котлетадан ап алыңарза кандыгыл?

— Кадыг этке дижим дыныр эвес. Ол-дур харыы. Он болза ажырбас.

— Моон соңгаар силерниң чагынарны телефон-даа дамчыштыр хүлээп ап турар бис. 2-42-50-че долгаптарычаргада, хереглээн бараанларынарны аныяктарывыс силерге чедире бээр — дигеш, хүлүмзүрүй каапты.

Садып алыкчының хереглээн чүүлү бо таварылгада чок-даа болза, ону садыгжы Н. Бахарева өскези-биле солуп, өөрүшкүнү аная чедирген. Магазинге келген алчыга бараанны анаа-ла ап бербээн. Эвилен-эолдек, сагыш-чоантырын/көргүскен. Оон ужурунда садып алыкчы чүгле куруг үнген эвес, а кандыг-ла бир байырланчыг, эки сеткилдиг чаныр чоруткан.

Ук магазиннiң ажылын Г. В. Горбунова каш чыл улаштыр башкарып турар. Галина Васильевна даанныгган хереэн бедик харыысалга-биле билириндеп ангыда, чазык хоглуг, чугаакыр-даа директор болду. Ол он бир чыл садыгжы стажтыг. 1965 чылда Иркутскиге кооперативтиг техникум дооскан.

80 ажыг кежигүннүг коллективтиң удуртукчузу, аныяк коммунист садыгжыларның ажыл-хереэн бистерге сонуургады-дыр:

— Бистиң бот-орулга-чарылгалыг каттыжышкынывыста № 25, № 2, № 20 магазиннер кирип турар. Кол төвү—мында, 20 дугаар магазинге тургустунган. Туннелдеривис багай эвес деп чугаалап болур. Оон бир херечизи бо-дур—даэш, азыгда турган телевизорже айытпышаан, чугаазын уламчылай-дыр: —Бо «Весна» деп телевизорну СЭКП-ниң XXV съездиин бодунуң ажылын доозуп турда, тураскаалдыг бедек кылдыр шаннаалга алган бис.

— Ам кандыг сорулгалар мурнунарда турып турарыл, Галина Васильевна?

— Онгу беш чылдың ийиги-зиин онзагай болгай. Октябрьның 60 чылыныче үткүштүр чоруп орар бис. Аная төлептиг ужуражыры кымга-даа алдар-мактал, ону бистер хүндүлүг хүлээлгевис кылдыр санап турар бис. Оон-биле кады садыгжылар дугайында партия болгаш чазактың чылыг сагыш садыышкынын бедин-биле үнелеп турар бис. Улус ажыл-агыйының бүдүрүлгениин эвес адырында хаара, туттунган мергежилдиглерниң аразында садыгжылар база кирер. Ажыл төлевирин өстүрүп турар чорук чонуң материалдыг сонуургалын көдүрер, амыдыралын улам бай-шыырак болдурар. Чижээ, бистиң магазиниивиске айла алыр шалын арай хоочай бооргa, кассирлеривис удаадараа үнүп, кирер турдулар. Бо айтырыг ам шиитпилеттиниң турда, моон соңгаар касса чанынга узун ээччег турбазы билдингир.

Коллективтиң тодаргай сорулгалары социалистиг хүлээлгевисте долузу-биле илереттинген. Ажылывыстың кол угланышкыны — садыгның культуразын бедидеринче, белик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынче болгаш өске-даа хемчеглерже угланган.

— Чаа чылдың баштайгы хүннерин канчаар эгелединер?

— Садыгжыларның сагышсеткили сергек болганда, оларның күш-ажылчы көдүрүүшкүнү улам хайыккан диле чазыг чок боор. Ылангыя Тамара Шилованың бригазазы хүнде үш мүн рубльнин бараанын сайгарар тургаш, ургулчу 100 хуу ажыр күүсеп, өскелерге үлегер бооп турар.

Гастрономия салбыры 740 рубльди хүннүн-не киирер тургаш, 800 рубль ажырып турар. Комсомолчу кыстар Валентина Шальгинова, Надежда Бахарева Ада-чурттуң дайынының киржикчилеринге, күш-ажылдың хоочуннарынга чаңгыдар ёзугаар бараанларны чедирип, эки эгелээшкинни кылганнар.

Магазин чоокка чедир хожуданган ажылдыгларның аразынга санаттырып турганын магазиннiң ажылдакчылары биске дыннатты. Ам ол найыралдыг коллективтiң, мурнакчы магазиннiң садыгжыларының кол өзөн коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары тургузуп турар. Мергежилинге бердинген кижилер турда, бергелерни ажып эртип, соругдаан соруун чедип алыр.

Хөй-хөй кижилер-биле ужуражып, оларның чиге көрген карактары-биле таваржып, хары угла он-он айтыыларны харылап, баартык артынга садыглаары белен эвес харыысалга деп чүвени Кызылдың № 20 магазинден үнүп келгеш, бодап чордум. Олар ажылдап турган, топтуттомаанныг, эвилен-эолдек, хүндүлээчел чоруун кажандаа утпастар. Ындыларга келген улус шуптузу чүгле четтирдим дээр.

Д. САЛЧАК.

„ШЫНГА" харыы

ХЕМЧЕГЛЕР АЛДЫНГАН

Чаш-Тал фермаазындан бускан кажааның материалы «будалганын». Аргалыктыг, Ак-Хем, Кара-Суг малчыннарынга автолавканың келбестээнин база «Ак-Туруг» совхозтуң дирекциязының, ында ажылчын комитединiң сула ажылын шүгүмчүлээн чагаапы профэвилел өбкомунче редакция шилчиткен.

Көдээ ажыл-агый болгаш белеткелдер ажылдакчыларының профэвилел өбкомунуң даргазы А. Сотпаның харыылааны болза:

— Авторнуң илереткен четпестерин хыналда бадыткаан. Автолавканың маршрудун Арыг-Үзүү рабкооп эде көорүп хүлээнген; бускан инек кажаазының материалдарын Улуг-Даг, Улуг-Хая, чамдык, өске-даа кыштаглар септелгезинге ажыглаан. Техника ажыглалынга болгаш кадагалалынга хамаарышкан айтырыгны дирекцияның техчовуелдинге чугаалашкан. Ажылчын комитединiң даргазы Е. М. Кууларны база шыңгыы сагындырган.

* * *

Эрткен чылдың ноябрь 26-да «Чүгле чүткүл херек» деп эгелиг А. Моңгуштуң шүгүмчүлдиг чагаазы парлаттынган. Чоон-Хемчик районнуң Чыраа-Бажы суурнуң Культура бажыңының ажылдакчыларының чонуң дыштанылгазынга чогумчалыг эки байдалды тургуспайн турарын ында бижээн.

Ажылчы чонар депутаттарының Чыраа-Бажы көдээ Совединiн күүскомунуң секретары Д. Чамыянның редакцияга дыннатканы.

Ноябрь төнчүзүнде болган көдээ Советтiң күүскомунуң хуралынга клуб ажылын эжижидериниң дугайын чугаалашкан. Өореликчилериниң кино коор болгаш кассаның кино биледи садар шагын доктаатган. Киноже эзирик кижилер кирерин шыңгыы хораан.

Негелдеге дүүштүр ажылдавайн келгенин барымдаалаан, Культура бажыңының директору К. Ойдан-оолду, оон кассири О. Билимааны шыңгыы сагындырган.

Көдээнiң культура одагларының

д у р ж у л г а з ы

Кол айтырыг—көдээ ажыл-агый бүдүрүлгези

Бай-Хаактың район библиотеказының Элегесте көдээ филиалы (эргелекчизи Л. С. Кашина) чон ортузунга ном пропагандазын калбарткан. Библиотеканың бүгү-ле ажыл-чорудулгазы совхоз бүдүрүлгези-биле ханы холбаалыг. Оон эргелекчизи ажыл-агыйның ангы-ангы участоктарында байдалды билир болгаш номчукчулар-биле харылзааны доктаамал болдурган. Библиотеканың ном фондузун четчелеп таарыштырарынче саныш салыышкын улуг.

«СЭКП-ниң XXV съездизинiң шиитпирлерни—амыдыралга» деп дуржулга булуңу номчукчуларнын кичээнгейин хаара туруп турар. Совхозтуң көргүзүглерин, челин алыр сорулгаларны ында тодаргай айтып турар. Ажыл-агыйның мурнакчыларының портреттерин, социалистиг хүлээлелерни булунда көргүскен. Мурнакчы дуржулгага хамаарыштыр солунга парлаттынгылаан материалдарны ында аскан. «Специалистiң сүмелери», «Онгу беш чылдың базымнары» деп бөлүктер солун.

Улус ажыл-агыйының тускай эртемниглерин эртем-техниктиг информация-биле хандырарынче, ол ышкаш номчукчуларның эртем-билиниң, хар-назының, сонуургалдарының аайы-биле ажылды чорударынче кичээнгей салып турар. Ынчангаш тус-тус номчукчуларны библиотекаже хөйү-биле хаара туткан.

Библиотекарь малчын бригадаларга доктаамал барып, чаа номнарны чедирип турар. Тыва номнарны малчыннар сонуургаар, аная хереглел улуг. Любовь Степановна хүннүң темаларынга беседаларны база эрттирип турар.

Малчыннарның турлагларындан ангыда, сүт-бараан фермазында ном бижидер пунктуга, машина-трактор мастерскаязында көжер библиотекага база барып турар. Сүт-бараан фермазының номчукчуларынга оларның хүн бүгү ажылынга, амыдырал-чуртталгазынга чугула номнарны чедирип бээр. Белен мал чемни болбаазырадырынга хамаарышкан сүмелер база хөй. Бо бүгү саанчылар ортузунга социалистиг чарышты калбартырынга ужур-дузалыг.

Механизаторлар ортузунга ажылды база шак-ла ынчаар чорудуп турар. «Техника септелгезинге механизаторга дуза», «Аныяк механизаторга сүмех», «Тракторларны септээри» даэш өске-даа темаларга номнарны делгеп көргүзүп, бижидер.

Часкы тарылга үезинде хову турлагларынга улуг ажылды чорудар апаар. Черле ынчаш совхозтуң язык-бүгү участоктарынга кампаниялыг ажылдар үезинде библиотеканың бүгү ажылы олче угланыр. Эрткен чылдың он бир айларында ном бээр пунктуларда болгаш көжер библиотекаларда 189 номчукчу ном алган, оларга 866 номну бижидип берген.

«Ада-чурттуң ажыл-агый-биле алдаржыдып тур бис» деп темалыг кежээни солун кылдыр организастаан. Аная совхозтуң специалистери, көдээ ажыл-агыйның мурнакчылары, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры малчын Бавун-оол Уин-оол болгаш өскелер-даа чүве чугаалаан. «Көдээнiң амыдыралында номнуң ролю» деп делгелгени организастаан.

«Тараа—бистиң байлаавыс» деп темалыг кежээни дүжүт ажаалдазының бүдүүзүнде эрттирген. Маңаа библиотека базала киржилгелиг болган. Тускай делгелгени организастаан. Совхозта көдээ ажыл-агыйның специалистери библиотеканың доктаамал номчукчулары болу берген. Шупту 51 кижиниң 35-и номнарны ап номчуп турар. Специалистерге таарзыр 216 номнуң дугайында дыннадыларны оларга чорудуп берген, а ынчаарга 181 номну тускай эртемниглер бижидип алган. Черле ынчаш бистiн партиивистың көдээ ажыл-агыйны улам ынай хөгжүдер талазы-биле ап чорудуп турар хемчеглерни чон ортузунга пропагандаалаар ажылче сагыш салыышкын улуг. Шак ындыг темаларга делгелгелерни доктаамал кылып турар.

Совхозтуң удуртукчулары болган кол специалистери-биле, көдээ Совет болган ажылчын комитеди-биле библиотеканың доктаамал харылзаалыг болганы ажыл-херекке идиглиг бооп турар. Эрткен чылдың 11 айларының түннели-биле* алырга, номчукчулар саны 781 кижи четкен (планда көрүнгенге 700 кижи), алды муң ажыг номну номчукчуларга бижиткен.

Библиотеканың ажылын бистiн эртем-методиктиг салбыр эки деп санап турар болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге хамаарышкан литература пропагандазының талазы-биле Элегестiн библиотека салбырының дуржулгазын көдээ библиотекалар ажыглаза эки.

С. ШИМИТ,
А. С. Пушкин аттыг республика библиотеказының эртем-методиктиг салбырының кол библиотекары.

Академик С. П. Королёвтуң

чеден харлаанынга

С. П. КОРОЛЁВТУҢ ТУРАСКААЛ БАЖЫҢ-МУЗЕЙИНДЕ

МОСКВА. Ракета техниказының болгаш ракета-космос системаларының талазы-биле шылгараңгай совет эртемден, практиктиг космонавтиканың үндезилекчизи, Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры, Ленинчи шаңналдың лауреады академик Сергей Павлович Королёвтуң төрүттүнген хүнүнден бээр 70 чыл болган.

Черниң баштайгы кылымал спутникин 1957 чылдың октябрь 4-те орбитаже салып үндүрген. Баштайгы спутниктерни салып үндүргениниң соон дарый космос корабльдериниң болгаш планеталар аразының автоматтыг станцияларының шенелде ужудуушкуннары эгелээн.

Спутниктерни, башкарылгалыг космос корабльдерин, планеталар аразының станцияларын болгаш оларны чедирер ракеталарны С. П. Королёвтуң удуртулгазы-биле тургузуп, космос делгемин кижиниң шиңгээдип алырының үндезин базымнарын оон башталгазы-биле кылып турган.

«Космонавтиканың келир үезинде кызыгаар чок, оон перспективалары октаргайның боду ышкаш кызыгаар чок» деп, С. П. Королёв чугаалаан.

С. П. Королёвтуң ажыл-херээ оон өөреникчилериниң бодалдарында болгаш бүдүрген ажыл-херээнде үргүлчүлеп турар.

6-гы Останкин кудумчуда турар С. П. Королёвтуң тураскаал бажың-музейинге москвачылар, аалчылар кээп турар.

В. КУЗЬМИННИҢ фотозу.

УРАН ЧУРУЛГАНЫҢ КОСМОСЧУ АЯЛГАЗЫ

Делгелгелерде чурук болгаш скульптура чанынга чечек салып каары хөвар болгулаав. Теп делгелге залынга С. П. Королевка болгаш Ю. А. Гагаринде тураскааган О. Комовтуң композициязының чанынга бир-де кижи чечектер салып каан болган. Оларның аттарын болгаш ажыл-херектерин бүгү делегей ам билир апарган. Кижилерни бөдүүн, кижизиг кылдыр көргүскени дээш турасскаал кылыкчызынга өөрүү четтиргенин улус илередир.

Ындыг ужудуушкун үүгле хүзел бооп турган үеде, кижиниң өртемчейже баштайгы ужудуушкунунуң ырак мурнунда-ла космос темазы уран үүлге бүзүрөдүн-биле киое бергени таварылга бе?

Шылгарангай совет конструктер С. П. Королев 1957 чылдың чайынында делегейде эн-не баштайгы диптер аразының хөй чадалыг ракетазын шенеп турда, М. Б. Греков аттыг студиялың скульптору, РСФСР-ниң алдарлыг чурукчузу Г. Постников бодунуң баштайгы космос ажылдарының бирээзи болур «Сылдыстарже» деп композициязын доосканы.

Алыжында ракета тудуп алган, дээрже үүгүлүп аныяк өөлду көргүскен ол скульптураны ам бүгү делегей билир. Баштайгы совет кылымал спутниктиң медээлерни Чер хүлээп ап турган 1957 чылдың күзүнүнде ол скульптураның фотографизы бистiн солунарывыска, оон соонда хөй чурттарның парлалгазынга, почта маркаларынга, открыткаларынга кестүп келгилээн. Бодунуң ужудуушкунунуң соонда бир ай болгаш скульптураны көргүскен фотографияга «Уран үүлде космонавт—Григорий Николаевич Постниковка» деп, Юрий Гагарин бижип каан. Оон төрүттүнгеннiң хүнүнде С. П. Королевка белекке берген, ол скульптураны бичеледип кылган хүлер хоолгазын бодунуң бодалдарыбиле демейлешкек боорга, Кол конструктор камныы-биле кадагалан чораан болгаш ону ам турасскаал бажын-музейден көрүп болур.

Бижиниң чер кырында ажыл-чорудулгазының язы-бүрү талаларын көргүскен космос делгемин шиңгээдип алганы чурулга уран үүлүнче шак ынчаар кирген болгаш ам кончуг эки түннелдерлиг болу берген. Космос шиңгээдикчилеринге турасскаатган турасскаал бөгүн бистiн наймыылдыыстың дээдээ болу берген. Космос темазы оларга кол үүл болу берген чурукчуларның чогаадыгчы чүткүлүн бодунга сиңирген болганда ындыг бооп чадавас. Космонавтылар скеринде ол турасскаал теп аллеяны—Маадырлар аллеязын каастаан. Ында кайгамчыктыг совет мастерлериниң күш-ажылын Ленин болгаш Күрүне шаңналдары-биле дөмдеглээн Л. Кербельдин, А. Файдыштың, Г. Постниковтуң чогаалдары бар. ...Боттарының маадыраары-биле таныш болгаш, чурукчулар бисти олар-биле үүгле таныштырарынче эвес, харын дидим, чүткүлдүг болгаш сорук киргеи, бодунуң идеязынга, болдунуң хереэнге кызыгаар чок бердинген бодунуң чаңгыс үеде чурттаан турарларының өвур-хевирин көргүзерин оралдыштаннар. Ында С. П. Королевтуң эн дээре портреттериниң бирээзи бар: бажын чаңчыл-биле йилендирип алганын, сегелиинде дээн турар хоолу, бедик хаваты, үлүг бодалдар долган карактарны ында көргүскен.

Өртемчейни шиңгээдип алганының чаалаарын көргүскен уран үүлдүн космос галереязы байлак болгаш янзы-бүрү. Ында биске А. Яр-Краснiковтуң дүрген болгаш чилиг баштыг карандажының көргүскени Ю. Гагаринниң чырыгылыг хулумзуруу; график А. Плотниковтуң чураан портреттери, Ф. Решетниковтуң каас чуруктары, А. Соколовтуң фантазиклары бар.

Чурттуң хөй хоорайларының шедеври болгаш кудумчулары бир хевириниң делгелте залдары болу бергилээн. Москвада метронуң «Рижская» станциязының чанында скульптура чанынга кылажыны чайгаар-ла оожумнады бээр сен: ында Черниң кылымал спутниги бедик кедүрүп алган аныяк ажылчынны көргүскен. Ол композициянны 1961 чылда С. Ковнер кылган. Элээн каш чыл болганда космонавтылар хоорайы Звездныйга дораан-на улуг сураглыг болу берген боо өске ажылы база кестүп келген.

Москва, Калуга, Таганрог, Пятигорск, Ровно, Гагарин, Еникаево болгаш өске-даа хөй хоорайларны «космос» скульптуралары шимээн. Оларның бирээзин онзалап демдеглеже чогуур. Аныяк, күштүг оол Черден дээрже ужугуп үне бээр ышкаш кылдыр ында көргүскен. Ону Г. Постников «Космосче!» деп адап каан. Ону Ю. А. Гагарин аттыг Шеригаар академиязының дешкээринде тургускан. Өртемчейнiн баштайгы шинчилекчилериниң тургусканы эки чаңчыл ёзугаар космонавтылар ужудуушкундан эвээ келгеш, ол турасскаалды тургускан черинге бодунуң адын салып каар.

Кижи космосту билип ап эгелээн. Космос маадырларны илереткен. Кижиниң алдаржаан эн-не эки чүүлдерин боттандырып көргүскени болуп, олар бистiн уран чүүлүвүстүн кайгамчык чогаадарының маадырлары болу берген.

Л. БЕРНАСКОНИ,
СЭТА-ның хорр.

ЧЕПСЕКТИ ЭНДЕРЕ БҮДҮРЕРИН СОКСАДЫРЫ — КОЛ СОРУЛГА

Америк политиктиг хайгааракчы Дж. Кингсбери-Смиттин айтырыгларынга эш Л. И. Брежневтин харыылары АКШ-тың болгаш өске-даа чурттарның политиктиг бөлүктеринде калбак үнелээшкинни ап турар.

АКШ-тың соңгуткан президентизи—Дж. Картер-биле ужуражырынга СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтин беленинге байыр чедирип тур мен. Стратегтиг шаап халдаар чепсекти кызыгаарлаар дугайында совет-америк чугаалажыышкыннарны эн-не кыска хуусаада доозар чөрүк ийи күрүнеиг эрге-ажыктарынга дүгжүп турар деп чугаалаан оон бодалы-биле мен чөпшээрежип тур мен деп, төлээлекчилер палатазында республиканчыларның баштыңы Дж. Роуде СЭТА-ның корреспондентизинге медеглээн.

Бир эвес бис бодувустун эчис сорулгаызы—ядролуг конфронтацияның айылын кызырарын чедип алырын күзээр болзуеусса, ол эргежок чугула. Ону чедип алыры-биле бис чүгле ядролуг чепсегленишкиннерни кызыгаарлаарынче чүткүүр эвес, харын чепсектин ам туруп турар ядролуг болгаш ядролуг эвес хевирлеринге бир демги контрольдуг тургузар ужурлуг бис деп, ол конгрессмен онзалап демдеглээн.

Делегейниң хөй-хөй чугула айтырыглары дээш харыысалганы Совет Эвилели биле АКШ денге ап турар. Бир эвес бистиң удуртукчуларывыс ол айтырыгларны тайбынның база бот-бодун хүндүлежириниң байдалынга кады шиитпирлеп шыдаптар болза бүгү кижи төрелгетеннин эдерип болуру төлептиг үлегер оон-биле бердинген турар апаар.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневке америк черге өөрүшкү-биле байыр чедирер апаар мен деп, республиканчыларның баштыны түнеликанде медеглээн.

Бо эгелээн чылда кижи төрелгетеннин мурнунда туруп турар кол сорулганы—чепсегленишкиннерни эндере бүдүрерин соксадырын, ядролуг дайынны болдурбазын Л. И. Брежнев онза толаргай чугаалаан-дыр дел, Бриджпорт университединиң (АКШ) философия факультединиң деканы Г. Парсонс медеглээн. Стратегтиг чепсегленишкиннерни кызыгаарлаар дугайында совет-америк чугаалажыышкынларны болдунар-ла дүргени-биле чедишкинниг доозарынга чедиреринче АКШ-тың чазаан кыйгырып турар бис деп, ол профессор чугаалаан.

«Совет кызаныышкын» дугайында, «Совет Эвилели чепсегленишкиннерин күштелдирип турар» дээрниин дугайында мөге-хоозун чулчуруушкуннар кылып турар «Пентагонуң авантюристерин» эртемден шыгыы шугумчүлээн. Ол бадыткашкыннарның ойлук чогун Л. И. Брежневтин харыыларында шиитпирлип-биле сойгалаан-дыр деп, ол чугаалаан.

Л. И. Брежневтин медеглелдеринге, а база ол ышкаш Дж. Картерниң чугаалаан түүлдеринге үнделилээн, эмзы-бүрү чурттарда политиктиг хайгааракчылар «чангыс черге таптэашкынны» тодаргай үезинче сөөлүнде ССРЭ-биле АКШ-тың аразында харылзааларга дыка хайнығышкын 1977 чылда болур боор, ол чорук чоокку келир үеде дээди деннелге совет-америк ужуражышкын-биле демдеглеттинер апаар деп түнелди кылып турар.

Бельгияның премьер-министри Тиндемане Антиверпенге чүве чугаалааш, чавырлыышкынның чорудулгазын ханыладыры дээш туржуп турарын илергейлээн болгаш ийи улуг күрүне болур ССРЭ биле АКШ-тың аная шиитпирлиг ролюн онзалап демдеглээн.

Европаның айылы чок чоруу болгаш кады ажылдажылгазы дээш хөй-нинти күштеринки комитединиң удуртулгазы СЭКП ТК-ның Чингине секретарының харыыларын улуг таарзыныышкын-биле уткаан. ССРЭ-ге удур НАТО чурттарында пропагандисчи кампаниязы буруу шаап турар харыыларын ол кезээн комитеттиң төлээлекчилери кончуг чугула деп көрген.

ССРЭ-ниң талазындан «дайын кыжаныы» деп меге-хоозун чүве бодап алгаш, ону долгандыр шуугазынныг кампаниязы кедерелип турар Барыын чүкте ынчыг бөлүктер тайбынның эрге-ажыктарын удуртулга болдурбайын турар дээрзин бо чүс чылдың төөгүлүг дүржулгазы биске бүзүрелдин-биле көргүзүп турар деп, барыын герман чогаалчы болгаш публицист Ф. Хитцер айыткан. Америк политиктиг хайгааракчының айтырыгларынга Л. И. Брежневтин харыылары Совет Эвилелиниң тайбынга ханызы-биле ынакшылдыг чоруун илергейлеп турар.

Чепсекти эндере бүдүрерин соксадыр, ядролуг дайынның айылын чайлаар төлээде, дээштиг хемчегилер эргежок чугула дээрзиниң дугайын Л. И. Брежневтин харыылары сагындырып турар. Бо утка-биле 1977 чыл шынап-ла эргилделиг чыл болу берген турарын СЭКП ТК-ның Чингине секретарының күзээнинге ГФР-ниң тайбынга ынакшылдыг күштери бүрүү-биле каттыжып турар.

Тред-юнионнарның шотланд конгрезиниң чингине секретары Дж. Милн ынча деп медеглээн: «Совет кыжаныы» деп алаар түүл дугайында Барыын чүкте парлап үнүлүүп турар дыннадыглар Барыын чүктүү чурттарынга чепсегленишкиннерни бүдүрерин күштелдиреринче угланган болуп турар. Ынчангаш Совет Эвилели кымга-даа кыжанмайын турар болгаш кымга-даа халдаар бодавайн турар дээрзиниң дугайында Л. И. Брежневтин тодаргай болгаш билдингир медеглелинге бис байыр чедирип тур бис. Чепсекти дүжүрери—амгы үеним делегей харылзааларының принципиалдыг айтырыы, ынчаарга чепсекти дүжүрер чорук улустар аразынга бот-бодун билчирин быжыглавышаан база кижилерниң амыдыралы зөөнелин бедидеринге хереглээр канчаар-даа аажок улуг курлавырларны хостап алырының аргазын бербишаан, бүгү делегейге ийи дакпыр ажыкты бээр ийик.

Л. И. Брежневтиң харыылары Японияга улуг сонуургалды болдурган. Дээди деннелге совет-америк ужуражышкыннарның практиказын үргүлчүлээринге хамаарыштыр оон чугаалаан түүлдери парлалганың болгаш хөй-ниитиниң онза кичээнгейин хаара туткан.

Л. И. Брежнев улустарның өмүнээзинден болгаш улустарның эрге-ажыктарын барымдаалап чугаалаан деп, Адаччурттуң улусчу фронтузунуң бүгү венгр төвүлелиниң секретары Бела Мольнар онзалап демдеглээн. Бо чылын тайбынның күштери чепсекти эндере бүдүрерин соксадырын шынап-ла чедип ап шыдаар боор дээрзинге бүзүреп турар бис. Бүгү кижи төрелгетеннин эрге-ажыктарынга дүгжүп турар ол эчис сорулганы чедип алыр дээш ВҮР болгаш венгр улус бүгү-ле күштерин салыр деп ол чугаалаан.

(СЭТА).

Х. А. МЕЛЬИГЕ ТУРАСКААТКАН

ГАВАНА. (СЭТА). 1929 чылдың январь 10-да диктаторжу ёзу-чурумнуң хөлезиленичилеричиң бужары-биле өлүргени, кеску революсчу, Кубаның Коммунистиг партиязының үндезилекчилериниң болгаш удуртукчуларының бирээзи Хулио Антонио Мельикиң тураскаалын куба улус бо хүннерде демдеглеп турар.

Кубаның революстуг төөгүзүнге арылбас исти арттырган чалбыыштыг патриоттуң кыска, ынчалза-даа чайынналчак амыдыралының дугайында делгелгелерни өөредилге черлеринде, будуулгелерде организастаан, митингилерни эрттирип, лекцияларны база беседаларны кылып турар.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАНЫҢ ЧАА ҮЕ-ЧАДАЗЫ

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). 1976 чылдан эгелээн моол-совет экономиктиг кады ажылдажылга шыпаар талазы-биле чаа үе-чадаже шилчип киргеи деп, эрткен чылдың иштинде акы-дуймалыышкы ийи чурттуң кады ажылдажылгазының түнелдерин үндүрүп база амгы беш чылда перепективаларының дугайын чугаалап турар түүлүнга «Эдийн засаг» (Экономика) солун бижээн.

Чурттуң бүгү булуннарында кады ажылдан турар совет болгаш моол удуртукчулар 1976 чылды эки эгелээннер. Республиканың Чоол талазында МАР-да эн-не улуг «Халхин-Гол» деп малтын гоехозту ажыглалга киргеи, найысылалдың хлеб заводун болгаш туйбу заводун калбарткан. Эрткен чылдың улуг болуушкуну болза Чоол-Сибирьниң энергосистемазын МАР-ның төп энергосистемазы-биле кошканы болур.

Капитал тудуг, үлетшүрүүн чаа күүлерин тургузар болгаш бар бүдүрүлге черлериниң техникти эде чепсеглээшкининиң талазы-биле онаалдаларны амыдыралга боттандырышаан, МАРН болгаш МАР-ның чазаа Совет Эвилелиниң экономиктиг болгаш социал-культура талазы-биле идепкейлиг дузалажызы-биле социал-культура хөгжүлдезинин база чурттарга-коммунал тудугнуң калбак программазын боттандырып турар деп, ол түүлде оон ынай бижээн. Беш чылдың төнчүзүнге чедир 800 мың дөрбелчин метр чурттарга бажыннарын ажыглалга киирер, чаа эмнелгелерни, школаларны, уруглар садтарын тудар.

Эрдэнэтте Алдыда эн улуг моол-совет бүдүрүлге комбинадының тудуун Моолда бирги черниң тудуу деп адаар. Үлетшүрүүн ол улуг тудуун ажыглалга киирген-биле чурттуң улус ажыл-агыйының тургузуунга улуг өскерлиишкиннер болур. Амгы беш чылда ССРЭ кодээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге, чижээлээрге, мал ажылын хөгжүдеринге болгаш быжыглаарынга дузаны МАР-та коргүзер. 230 мың гектар кур черлерни шинээдип алыры-биле тараанын, картофельдин, погааларын, мал чеминиң бүдүрүлгезин эдээн улгадыр.

Акы-дуймалыышкы моол-совет экономиктиг кады ажылдажылганың улам ынай калбарын турары болгаш хапылаашкының болза 1976—1980 чылдарда МАР-ның улус ажыл-агыйының болгаш культуразының хөгжүлдезинин улуг планнары долуу-биле күүсеттиннериниң ынанылыг магадыллы болур деп түнелинде солун бижээн.

Дж. Картерниң парлалга конференциязы

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың соңгуткан президентизи Дж. Картер Плейнс хоорайга (Джорджия штат) парлалга конференциязына мынча деп медеглээн: СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев биле мен хууда ужуражырывыстың бетинде стратегтиг чепсегленишкиннерни кызыгаарлаар дугайында дугуржулга чарарынга илергей дешилгени Совет Эвилели-биле чедип аптар бис деп идеп турар мен. Бир эвес стратегтиг чепсегленишкиннерни кызыгаарлаарының ийиги үе-чадазының дугайында чугаалажыышкынларга хамаарыштыр дугуржулга чедип ап шыдавайн барзывысса, менээ хараданчыг болур ийик, ынчалзажок кандыг-даа болур болза, Л. И. Брежнев-биле куске чедир черле ужуражыр боор мен деп бодап тур мен.

Дж. Картерге мындыг айтырыгны салган: стратегтиг чепсегленишкиннерни кызыгаарлаар дугайында дугуржулганың негелделерин орустар канчаар бодап турарынга хамаарыштыр олардан кандыг бир чаа медээ азы алдартышкин алган силер бе?

Харыы: ол айтырыгга ам харылап шыдавас мен.

Айтырыг: Совет Эвилелиндеи силерге өзөн турар информацияның утказын чугаалаар бодавайн олур боор силер але?

Харыы: Совет Эвилели биле бистиң чурттувустун аразында алаан каш бижиглежишкиннер солчулгазы болгулган чүве, ол дугайын дем-не чугаалаан болгай мен. Ынчангаш кандыг-бир чаа чүве болган бе дээрзин тодаразырын оралдашпас деп бодап олур мен. Стратегтиг чепсегленишкиннерни кызыгаарлаар дугайында айтырыгда амдыызында кандыг-даа улуг өскерлиишкин чок болгаш бо үе-чадаже Совет Эвилели-биле ылаштыг чугаалажыр көөрүнче ам-даа эгелеп кирбээн болгай бис.

ССРЭ-ниң элчизи А. Ф. Добрынинин Г. Киссинджерге болгаш С. Вэнске дамчыдып берген бижиктери салыш-сеткилди сергедип турар болган. Ынчалзажок мен сл черле ындыг болур-даа деп бодап олур мен. Айтырыглар болза, ийиги хүлээлгелерни кезек-кезээ-биле боттандырарынга чеде бергенде тургустуруп келир чүве болгай, чогум-на ынчангаш ам ол айтырыгга харыылаарынга белен эвес мен.

Январьның 20-де президентиниң эрге-дужаалынга киргеннинин соонда АКШ-тың эн чоок оңуктериниң база кол удурланыкчыларының үзел-бодалдарын болгаш туруштарын дарый таныкын көөрү-биле даштыкыже элээн каш дипломаттыг чоруушкуннарны организастаар апаар деп, Дж. Картер дыңнаткан. Чаа президентиниң эрге-дужаалга киргеннинин соонда баштайгы педелада оралакчы президент У. Мондейл ГФР-же, Францияже, Великобританияже, Европаның экономиктиг интилежилгелиниң Брюссельде штаб-квартиразынче, а ол ышкаш Японияже чоруур болгаш ол үк чурттарның удуртукчулары-биле «бистин ниитти айтырыгларывыстың чамдыктарын» чугаалажыр көөр деп, Дж. Картер айыткан.

Ындыг айтырыгларның биразээ болза Барыын чүктүү кол-кол күрүнелериниң удуртукчуларының экономиктиг човулел хуралын күженнишкиннерин ыяк аайлап талдыштырар дугайында айтырыгны чугаалажыр көөрү-биле майның ийиги чартыында азы июньда эрттирери болур. Оон ангыда бис олар-биле кады НАТО-нуң киржикчилери чурттарның политиказын аайлап таарыштырарының болгаш нефтиниң өртемчей улгатканы-биле холбашкан айтырыгларны шиитпирлээрин эн-не ажыктыг аргаларын чугаалажыр. а ол ышкаш Кипр-биле, Турция-биле болгаш Греция-биле, Чоокку Чөөн чүк-биле холбашкан кол айтырыгларны база мурнуу-африка айтырыгны зайлаарынга дузалаары-биле бистиң төлевилээн планнарывыстың чамдыктарын олар-биле сүмележир апаар бис деп, Дж. Картер чугаалаан.

Бо чылын арай орайтадыр—«дээди деннелге» экономиктиг човулел хуралдың хемчээлинге — барыын-европ е й ж и чурттарның баштыннары-биле ужуражыр бодап саурар мен. Бодумнуң президентилээн баштайгы чылымда бодумнуң чоруушкуннар кылырымны эн-не эвээш болдурарын бодум күзеп турарымны моон мурнунда-ла чугаалаан болгай мен. Ынчалзажок баш удур көрдүмээн кандыг-бир айтырыглер тургустунуп келзе азы кандыг-бир таарымчалыг байдалдар бар апарза, керек апарган таварылгада чоруур апаар мен деп, Дж. Картер түнелинде айыткан.

ПЕКИНДЕ

ПЕКИН. (СЭТА). Бир чыл бурунгаар эгген Чжоу Эньлайның тураскаалын демдеглээрби-биле Пекининиң төвүнде Таньаньмэнь шөлге январь 8-те хөй мук кижилер чыглып келген. Кол пидирге чечеткер салган.

Январь чедиде болгаш сесте пайысылалдың хөй-хөй кудумчуларынга ол шөлге эрткен чылдың болуушкуннарын «дөрттүн дээрбечи бөлүү» күтүп үндүрген деп бодыткап турар данзыбаолар (ханада аскан хуудустар болгаш плакаттар) хоступ келген. Ол данзыбаоларның авторлары эрткен чылда болган болуушкуннарны өзө «Дэн Сяо-пиннин хөрээн» эде көөрүн негээн. Эдээн кап данзыбаолар Дэн Сяо-пин «дөрттүн дээрбечи бөлүүнүн» талазындан хоп-мегенин ужурундан дужуттуг деп бадыткаан. «Революстуг массаларын хөй мук төлээлекчилери эрии-шаагайга, хоругдаашкынларга таварышкан болгаш кара-бажыңкаткан» — Тяньаньмэньге болган месидлежишкинни истер хынаарының дугайында негелделерни идип үндүрген.

ЧЫЛ ЧАА—АЙТЫРЫГЛАР ЭРГИ

Социализм болгаш капитализм чурттарының эрткен чылда экономиктиг хөгжүлдезинин түнелдерин деннештирбишаан, америк садыг-үлетпүр бөлүктерининң «Ньюсуик» дээр журналы чаа чылдың бүдүүзүнде мынча деп бижээн: «ССРЭ-де үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинин дугайында парлаттынган сан-медээлер бодунуң чедишкиннери-биле чоргаарланыр бүгү барымзаны ол чуртка берип турар-дыр. Ынчаарга Барыын чүктүү үлетпүр талазы-биле сайзырангай чамдык чурттарының экономиктиг хөгжүлдезинин түнелдери-биле танышкаш, дүвүрээзиниң тодаргай-ла илергейлеттинип келген чалгыын болгаш чоруур чергелиг ундараллы көре бээр-дир бис».

Капиталистиг чурттарга хамаарыштыр ындыг мунгаргай үнелээшкинин «Ньюсуик» журнал делегейнин капиталистиг системазы 1976 чылда тур үелиг көдүрүүшкүнүн соонда ам безин кризистиг дилиндекче союз кирип чыдары-биле тайылбырлап турар. Чижээлээрге, АКШ-тың экономиказының хөгжүлдезинге «чайгы чапсар» бодап турганындан үр үргүлчүлээн болгаш кышкы чапсар кылдыр шилчиринге кыжаныр келген деп ол журнал бижээн.

1977 чылга хамаарыштыр Барыын чүкте чугаалар базала дыка үндаргай болуп турар. Чижээ, үлетпүрү сайзырангай капиталистиг 24 чурттуң экономиктиг политиказын аайлаштырар хүдээлгелиг Экономиктиг кады ажылдажылганың болгаш хөгжүлдениң организациязы бодунуң соолгу илеткелинге «1977 чылда перспективалар эрткен чылдың июльда турганындан дорайтай берген» деп айыткан. «Бо чыл чиик эвес болур» деп Францияның президентизи Жискар д'Эстэн чап-чаа медеглел кыла каапкаш, ол ундаргай байдалды улам бадыткаан.

Соолгу дөртен чылда Барыын чүкке эн ханы болган 1974—1975 чылдарның экономиктиг кризизи масселыг ажыл чокталыышкының улам хоочураткан. Күш-ажылдың делегей организациязының соолгу сан-медээлерин ёаугаар алырга, ол чорук индустриязы сайзырангай капиталистиг чурттарда ажыл-чокгарның боттарын болгаш оларның өгбүделерин киириштир бети дээрге-ле 42 миллион кижини материал талазы-биле улам чедиимес чорукка таварыштырган. Амыяктарның болгаш биче националдарның (чижээлээрге, АКШ-та негрлериниң) аразында ажыл чоктарның деннели ортумактан дыка бедик болуп, ынчангаш ол чорук капиталистиг делегейде социал байдалды улам ыйыылдыг болдуруп турар. АКШ-тың неделя санында үнер «Тайм» солуну ол байдалды кандыгдаа үеде часты берип болур бомбага дөмейлер бижээн.

Соолгу чылдарда Барыын чүктүү экономиказының хөгжүлдезинин характерлиг демтүн экономиктиг политиказын үзүлдүрүп, ажыл-ажылганы эрткен чылда экономиктиг хөгжүлдезинин түнелдерин деннештирбишаан, америк садыг-үлетпүр бөлүктерининң «Ньюсуик» дээр журналы чаа чылдың бүдүүзүнде мынча деп бижээн: «ССРЭ-де үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинин дугайында парлаттынган сан-медээлер бодунуң чедишкиннери-биле чоргаарланыр бүгү барымзаны ол чуртка берип турар-дыр. Ынчаарга Барыын чүктүү үлетпүр талазы-биле сайзырангай чамдык чурттарының экономиктиг хөгжүлдезинин түнелдери-биле танышкаш, дүвүрээзиниң тодаргай-ла илергейлеттинип келген чалгыын болгаш чоруур чергелиг ундараллы көре бээр-дир бис».

Капиталистиг чурттарга хамаарыштыр ындыг мунгаргай үнелээшкинин «Ньюсуик» журнал делегейнин капиталистиг системазы 1976 чылда тур үелиг көдүрүүшкүнүн соонда ам безин кризистиг дилиндекче союз кирип чыдары-биле тайылбырлап турар. Чижээлээрге, АКШ-тың экономиказының хөгжүлдезинге «чайгы чапсар» бодап турганындан үр үргүлчүлээн болгаш кышкы чапсар кылдыр шилчиринге кыжаныр келген деп ол журнал бижээн.

1977 чылга хамаарыштыр Барыын чүкте чугаалар базала дыка үндаргай болуп турар. Чижээ, үлетпүрү сайзырангай капиталистиг 24 чурттың

ЮБИЛЕЙГЕ АЛДАР КЫЛДЫР

Шериг-патриотчу темага эң эки материалдар илередириниң конкурузу

ССРЭ-ниң Журналистер эвилели, Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң Политиктиг Код эргелели база ССРЭ-ниң ДОСААФ-ының Төп Комитеди Совет Чепсектиг Күштериниң 60 чылынга белеткелге холбаштыр республикалар, крайлар, областар, хоорайлар болгаш районнар солуннарынга, телевидениеге болгаш радиога шериг-патриоттуг теманы эң эки чырыдары дээш «Армия — кижизидилгениң школазы» деп эгелиг Бүгү-эвилел конкурузун чарлаан.

Социалистиг Ада-чурттуң камгалалдарының ленингги идеяларын, СЭКП-ниң XXV съездизиниң Совет күрүнеңиң камгаланыр аргазын быжыглаар дугайында шиитпирлерин, улустарның найыралының, ССРЭ-ниң улуг-биче бүгү улустарының камгалакчы армиязының, ол армия-биле улустуң чангыс эвиниң дугайында үүлдер конкурска кирген материалдарның барымдаалаар кол негелделери ол болур.

Хамааты дайынның чылдарында даштыкы интервентилерге болгаш ак гвардейжилерге удур демиселге болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде немец-фашистиг эжелекчилерге удур, социалистиг Төрээн чурттуң хостуг болгаш хамаарышпас чоруу дээш тулчуушкуннарга совет дайынчыларының эрес-маадырлыг чоруктарын материалдарга бижип, Армияның болгаш Флоттуң хууда составының амыдыралын база өөредилгезин, дайынчыларын моральдыг болгаш дайынчы шынарларын тургузуп, быжыктырарынга шеригге албан эрттириниң салдарын, Коммунистиг партияның хереөшге кызыгаар чок бердинеринге, дайынчы хүлээлгезинге шынчы болурунга дайынчыларны кижизидер талазы-биле командирлерниң, политорганнарның, кезектерниң база корабльдерниң партия, комсомол организацияларының ажылын чырыдар.

Бүгү-иниттиниң шериг хүлээлгезин эрттирериниң дугайында ССРЭ Хоойлузун күүседир, Чепсектиг Күштерге албан эрттириринге аныяктарны белеткээр, оларны совет патриотизмниң болгаш пролетаржы интернационализмниң өзүзунга кижизидер талазы-биле чер-черниң партия, совет, комсомол органнарының болгаш ДОСААФ организацияларының ажылыче, а ол ышкаш курлавырже халажып үнген дайынчыларның күш-ажылчы чедиишкиннериниң база хой-иниттиниң ажылынга идешкейниң дугайын чырыдарынче онза кичээнгейни салган турар ужурлуг.

Солуннарга, телевидениеге болгаш радио дамчыштыр шериг-патриоттуг теманы эң эки чырытканы дээш 33 шаңналды доктааткан. Оларның иштинде: кайызы-даа 400 рубльдиң бирги дөрт; кайызы-даа 250 рубльдиң ийиги он ийи; кайызы-даа 100 рубльдиң үшкү он чеди шаңналдары бар

Шаңнаткан редакциялар оон ангыда ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң баштаар черинің, Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң Политиктиг Код эргелелиниң, ССРЭ-ниң ДОСААФ-ының бижиктери-биле база шаңнадыр.

Материалдарны конкурстуң төп жюризинге 1978 чылдың январь 1-ге чедир киирер болгаш конкурстуң түүнелдерин Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнү — 1978 чылдың февраль 23-ке чедир үндүрер.

* * *

Тыва АССР-ниң Журналистер эвилелиниң баштаар чери, ВЛКСМ обкому, ДОСААФ обкому болгаш республиканың хамааты камгаладының штабы Совет Чепсектиг Күштериниң 60 чылынга болгаш ССРЭ-ниң ДОСААФ-ының 50 чылынга алдар кылдыр республика солуннарынга, телевидениеге болгаш радиога патриотчу маадырлыг теманың материалдарын чырыдарының республика конкурузун чарлаан. Ол болза «Армия—кижизидилгениң школазы» деп эгелиг Бүгү-эвилел конкурузунуң баштайгы кезээ болур толээде, конкурска киирери-биле белеткээн материалдар моон үстүнде айыткан негелделерге дүүшкеп турар ужурлуг. Республика конкурузунга киирген материалдарның кол-ла барымдаалаар түүлү түс черниң факт-барымдаалаарын ажыглаары болур. Кызыл-шериглерниң, кызыл партизаннарның болгаш тыва араттарның Совет эрге-чагырганы тургузарының база Тывага улусчу революцияның-даа үеларинде даштыкы интервенцияга болгаш ак-гвардейжилерге удур каттышкан демниг демиселин, тыва эки турачыларның Ада-чурттуң Улуг дайынынга киришкенин; Кызыл Армияга тыва улустуң харам чок дузаламчызын, тиилелгени тыылга каңнап турган ажылчыннарының, тараачыннарның болгаш интеллигенцияның маадырлыг күш-ажылын материалдарга коргүзер, а ол ышкаш бо чер чурттуг дайынчыларның шериг албаны эрттирип турарының, ДОСААФ организацияларына аныяктарны шериг албаны эрттиреринге белеткелдин, хамааты камгалалының талазы-биле өөредилгениң чоруп турарының, «кызыл истекчилериниң» дилээшкиннериниң дугайын оларга чырыткан турар ужурлуг.

Чогаадыкчы коллективтер — республика солуннарының, телевидениениң болгаш радионуң редакциялары, чогаалчылар, журналистер, шеригкоррлар, ажылчын болгаш кодээ корреспондентилер, фоторепортёрлар болгаш эгелеп чоруур фотографтар-даа ол конкурска киржип болур. Эң дээре материалдарның авторларын демдегдээри-биле он үш шаңналдарны доктааткан:

а) чогаадыкчы коллективтерге —
150 рубльдиң бир бирги шаңналы;
100 рубльдиң бир ийиги шаңналы;
б) авторларга —
80 рубльдиң бир бирги шаңналы;
50—50 рубльдиң ийиги ийи шаңналы;
30—30 рубльдиң үш үшкү шаңналы;
кайызы-даа 20 рубльдиң беш макталдың шаңналы.

Ол ышкаш эң дээре материалдарны дипломнар болгаш хүндүлел бижиктер-биле демдеглээр. Шаңналдыг черлерни алган чогаадыкчы коллективтерни Бүгү-эвилел конкурузунга киирер.

Материалдарны, фотографияларны болгаш чуруктарны «Армия — кижизидилгениң школазы» конкурска деп бижээш, республика солуннарының, радионуң болгаш телевидениениң редакцияларынче чорудар. Парлаттынган болгаш телевидениеге азы радиого дамчыткан материалдарны республика конкурузунуң жюризинге 1977 чылдың октябрь 15-ке чедир киирер. Конкурстуң түүнелдерин чогаадыкчы коллективтер аразында 1978 чылдың январь 1-ге, авторлар аразында — Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүнге чедир үндүрген турар.

МЕДЭЭЛЕР

Сөөлгү хүннерде

Тываның ном үндүрер чери эрткен чылдың сөөлгү хүннеринде бистиң номчукчуларывысха элээн каш номнарны белеткеп үндүрген.

Комсомол органынга ажылдап чораан Д. Л. Тиңмейниң «Неззеде мурнуку одуругда» деп номунда республиканың комсомол организациязының тургустунуп, хөгжээнин, комсомол ажылдакчыларының хоочуннарының дугайында болгаш Тываның комсомол амыдыралының талазы-биле өскедаа солуп материалдарны берген. Номда ховар фото-чуруктарны парлаан.

Шулуннуң Ю. Ш. Күнзегештиң «Багырның хылыжы» деп эгелиг ному үнген. Ында чогаалчының шүлүглелдерин болгаш шүлүктерин паспаан.

Бо ийи номну ооус дылда үндүрген.

Тыва школаларның бирги классчыларына белен кылдыр бойдус болгаш кижиниң күш-ажыл чорудулгазының талазы-биле «Хайгааралдар демдеглелин» үндүрген.

Үстүнде номнарны республиканың ном магазиннеринден садып ап болур.

С. МОНГУШ.

Чагаа хавында — Тыва

ССРЭ-ниң Харылзаа министерствозу чагаа хаптарынга Тываның болгаш Кызылдың дугайында каш удаа чуруктарны үндүрүп келген.

Чоокта чаа үнген чагаа хавынга Тыва АССР-ниң найысылалы—Кызылда административтиг бажың чуруун үндүрген. Аңаа республиканың удуртур органнары—СЭКП Тыва обкому, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму, Министрлер Чөвүлели ажылдаар. Ону чуруучу Л. Кружков чураан.

И. ВАКС.

Москва хоорай.

Кады ажылдап...

Көк-Чыраа суурнуң Культура бажыңынга Улуг-Хем районнуң прокуратура ажылдакчызы О. Салчак-биле чурттакчы чоннуң ужуражылгазы болган. Районнуң улус судунуң эрткен чылда кылып чоруткан базы моон соңгаар кылып чорудар ажылдары-биле чыылганнарны ол таныштырган.

СЭКП Тыва обкомунуң II пленумунуң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң III сессиязының хоойлу-дүрүмүнү болгаш иниитиниң корум-чурумун быжыглаар талазы-биле хүлээп алган шиитпирлерин амыдыралга боттандырары-биле улус суду элээн ажылдарны кылып чоруткан. Олар социалистиг хоойлу-дүрүм камгалаар, оон негелделерин хажыттас талазы-биле чурттакчы чон ортузунга кижизидилге ажылын эжиидип, янзы-бүрү темаларга лекция, беседаларны чорудуп келгениниң түүнелинде иниитиниң корум-чурумун үрээр чоруктар мурнуку чылдарга бодаарга кызырылган. Ук ажыл Көк-Чыраа кодээ Совединиң депутаттарының ажылдарында багай эвес турустунган.

Иниитиниң корум-чурумун быжыглаар херекке хөй-иниити организацияларының кирмилгезиниң өзүп турарын ол демдеглээн. Санал бергеннер иниитиниң корум-чурумун быжыглап, арагалаар, кем-херек үүлгедир чоруктар-биле демиселди күштелдирип, ажылда бар четпестерни чайладып, кады ажылдарын чугаалааннар.

О. ТАВАА.

«Даш аалчы» Улуг театрның сценазында

ССР Эвилелиниң Улуг театрының сценазында А. С. Даргомыжскийниң «Даш аалчы» деп операзын кергүзүп эгелээн. Ук чогаалды чүс ажыг чыл мурнунда бижээн болгаш ол орустуң база делегейниң опера уран үүлүнүң төөгүзүнге чаа арынны ажыткан. А. С. Пушкинниң чогаалдарынга үндезилеп ханызыбиле улусчу операларны болгаш балеттерни тургускан кайгамчыктыг композитор-демократтың музыказын театрның ажыглааны таварылга эвес. КАУТ-туң сценазынга тургузарын чоокта чаа боттандырган «Русалкада» ышкаш, «Даш аалчыда» пушкинчи поэзияның лиризми база драматизми сиңиккен.

Чаа шииде кол ырлаашыннарны В. Атлантов, С. Синявская, А. Ведерников, Т. Милэшкина болгаш театрның өске-даа кол артистери күүседип турар. Тургускан режиссеру профессор О. Моралев.

ЧУРУКТА: шииден көргүзүг.

А. КОНЬКОВТУҢ фотозу.

ШКОЛАЧЫ АНСАМБЛЬ

Суг-Аксы ортумак школаында «Салгал» деп эстрада-музыкалыг ансамбль бар. Ук ансамбль чон ортузунга солун концерттерни удаа-дараа коргүзүп келген. Ансамбльдиң удуртукчузу Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы, бот-тывынгыр композитор Александр Ондар. Ансамбльдиң концерт программазы янзы-бүрү жанрларбиле байлак. Дыштанылга хүннеринде ансамбльдиң концерттери солун эрткен.

О. БОРАШ.

Чөөп-Хемчик район.

Спортту хөгжүдеринче улуг кичээнгейни салып турар Венгр Улус Республикада уран гимнастика соолгу үеде онза нептереп турар.

ЧУРУКТА: Венгрияның эң шыырак гимнастарының бирээзи Бригитта Ширакчи кожаа-биле көргүзүг кылып тур.

МТИ—СЭТА-ның фотозу.

СЭТА-ның спортчу медээлеринден

ФИГУРЛУГ ЧУҢГУЛААШКЫН. Вильнюска эрткен ССРЭ-ниң чемпионадынга Москваның танцычылары И. Моисеева биле А. Миненков бирги черни алганнар. Н. Линичук биле Г. Карпоносов меңгүн шаңналга, М. Зуева биле А. Витман хүлер шаңналга төлептиг болганнар.

Москваның фигуризи Владимир Ковалев чаасказан чуңгулаарынга ССРЭ-ниң чемпиону болган. Европаның экс-чемпиону бо сезонда маргылдааларга киришкеш, чедиишкиниг болуп турар. Ийиги черни Ленинградчы Юрий Овчинников, үшкүзүн—делегейниң экс-чемпиону Сергей Волков (Москва облазы) эллээн.

Фигурлуг чуңгулаашкынның мастерлериниң мурнунда Европа болгаш делегей чемпионаттары бар.

КОНЬКИ. Олимпий чемпиону, делегейниң рекордсмени, ленинградчы Евгений Куликов Инсбрукта эртип турар Чаа чылга турасказаткан чаңчыл болган маргылдааның ийиги эллээн тергиин эки эгелээн. 500 метрни 38,53 секундада маңнаан. Москвачы Андрей Маликов ийиги черни алган.

Херээженнерден 500 метрге маңнаарынга Сильвия Бурка (Канада) бирги черни эллээн. Москвачы Вера Краснова ийиги, Киев чурттуг Вера Брыздей үшкү черни алганнар.

СТОЛ ТЕННИЗИ. Спорттун бо хевириңе Англияның ажык чемпионадынга Москва чурттуг Станислав Гомозков типлекчи болган. Европа чурттарының дыка хөй шыырак мастерлери аңаа киришкен.

Түнвел оюнда Гомозков Англияның теннис ойнакчызы Дугласты 21:19 санга уткаш, Англияның үш катап чемпиону болган.

ХААК. Хаакчыларның Норвегияның найысылалы Ослога эрткен чаңчыл болган делегей маргылдаазынга бистиң аныяк оолдарывыс чедиишкиниг маңнаан. Пермь чурттуг 19 харлыг Леонид Олюшин 8,4 километрни 27 минутада эрткеш, бирги черни алган. Европа чемпиону Анатолий Иванов (Куйбышев) алдыгы черни эллээн.

Кавголовога эрткен улустар аразының маргылдаазынга соолгу хүнүнде бистиң чемпионнарывыс Галина Кулакова биле Сергей Савельев чедиишкиннерлиг болганнар.

Ижевскиниң башкызы Кулакова 10 километрни 33 минута 09,51 секундада маңнап эрткен. Чурттуң шилиндек командазында эжи олимпий чемпиону Раиса Сметанина (Сыктывкар) ийиги черни эллээн.

Сергей Савельев 30 километрге маңнаарынга шылгараан.

«ДЕМИСЕЛДИҢ ЭВИЛЕЛИ»

Зоя ВОСКРЕСЕНСКАЯ

Партияны тургузарда кажан, кайа, чүден эгелээрил? Бөдүүн чон Петербургту Питер деп адап турган. Партияны Питерге тургузары таарымчалыг болган. Чүге дээрге ында ажылчын аңгының улуг отряды бар.

Владимир Ильич Петербургка 1893 чылда чеде берген.

Выборг талазында чавыт бажыңга Путилов заводунуң ажылчыннары болгумге бүдүү чыглып келген. Боттарының чаа удургукчузун, эртемден марксистиг олар четтикпейн манап турган. Чогум кымыл ол деп чүвени чүгле ол бажынның ээзи чаасказан билир болган.

Сонга соктаан дааш үнген. Өрээлче аныяк, хөглүг кижи хүлүмзүрүп кирип келгеш, шуптузунуп холун тудуп мендилээн. «Мени Николай Петрович дээр силер»—деп, Владимир Ильич чугаалаан.

Марксизмни өөренип турар болгумнер заводтарга хой турган, ынчалза-даа олар боттары-ла душ-дужунда хөделип турган болгаш Россияга капиталистер-биле демиселди канчаар чорударын билбес турган. Владимир Ильич демиселди кады чорудар эш-өөрүү дораанна тыва тыртып алган. Идепкейлиг, мурнакчы ажылчыннар-биле өннүктежип алгаш, шупту-ла болгумнерни «Ажылчын аңгыны хостаар демиселдин эвилели» деп улуг организация кылдыр ол каттыштырган. Владимир Ильич ынчан аажок аныяк турган, ынчалаадаа оон угаангыры болгаш байлак эртем-билиин дээш ону Кырган деп адаар турганнар.

«Демиселдин эвилелин» истеп тыпкаш, оон удуртукчуларын тудуп хоруглаан. Владимир Ильичини база тудуп хоруглаан. «Ажылчыннар ам удуртукчулар чок арткан!» деп каргыс шагдаалар амыран турган.

Кара-бажың хайгааракчызы коридорга ынай-бээр базып турган, хоругдаттырганнар түүү канчап турарын көөр дээш төп-төгерик соңгадан бола бакылай бээр. Ульяновтуң камеразының соңгазын ажыдыпкаш, бакылай бээрге-ле—аныяк революционер стол артында олурупкан, мурнунда ном ажыда салып алган, үргүлчү-ле дайнанган орар болган. А Владимир Ильич хайгааракчының кылажының даажын дыңнай тыртып кааш, «будук шилин» аксынче киир кааптар турган. «Будук шилин» ол кара хлебтин чымчак черинден кылып алыр, а будук орнунга сүттү ажыглап турган. Владимир Ильич номда олуруглар аразынга сүтбиле бижип турган. Сүт «будук» кургай берген соонда ис артпас. Ол номнарны хостуг чоруп турган Надежда Константиновнага дамчыдып берип турган. Ол болгаш оон чоок өннүктери номнуң арвын лампага чылдыптарга, азы хайныпп турган сугже суптарга, сүт олуруглар саргара бээрин билирлер; оон соонда Ленинниң чагаазын чайлыг номчуп ап болур.

Сес ай болганда Надежда Константиновнаны базы тутканы болгаш чаңгыс кижи чыдар камерага хоруглаан. Владимир Ильич биле ол база-ла сүт «будук»-биле чагаалар солчуп турган.

Владимир Ильичини он дөрт ай дургузунда кара-бажыңнаашы, ажыдчыннардан, Петербургтан хоорук турзун дээш Сибирьде Шушенское суурже шолупкен.

САЯН ЭДЭЭНДЕ

Бир чыл эрткенде Надежда Константиновнаны Уфага үш чыл чурттаар кылдыр шиитпирлээн. Ынчалза-даа ол Владимир Ильичиниң душтуу мен деп чугаалаан болгаш шолулгезин эрттирери-биле Сибирьде Владимир Ильичиже чорупкан.

...Саян дагларының эдээнде тайга өндүр делгем болгаш чараш чаагай болган. Узун, хөнү поштер болгаш шивилер дээрже шаштыгын үне бергилээн. Июльдуң каан аяс хүнүнде кара-айнын, честек-каттын, мөөгүлернин уян чымчак чаагай чыды холужуп кээр, хүнүнүн чайынааш хереллери чигиске ойнай бээр.

Владимир Ильич биле Надежда Константиновна четтинчипкеш, арга иштинге селгүүстеп, келир үе дугайын күзеп бодап чоруурлар. Олар оон соңгаар кеззеде кады чурттаарлар, күжүн, билиин болгаш угаан-сөрылын ажылчын ангының хереө дээш харам чокка өргүүрлер.

Аныяк аас-кежиктиглерге шолулге безин ундаранчыг эвес болган. Олар ийилээн хөй ажылдап-даа, дыштаныл-даа билир. Москвадан, Петербургтан почта кээрге, Минусинскиден, Красноярскиден шелулгеде эш-өөрү кээрге, эн хөглүг болгаш солун бөөп турган.

Владимир Ильич Шушенскоеге дөртен хире эртем ажылдарын бижээн, эш-өөрүбиле сүмележип, партилны моон соңгаар канчаар тургузарын бодап турган.

Полицейжилерниң истеп сүрүшкүнүн хөме таварааш, фабрика, заводтарга бөрүп, ажылчыннар-биле харылзажып, оларны организастаар херек. Ону чүү ынчаар кылып шыдаарыл? «Солун» — деп, Владимир Ильич шиитпирлээн.

СОНУУРГАКТАРГА

Чаңчыл болган байырлалда тылда бир катап венгерлериниң аът футболун көрүп болур. Тускай өөредип каан аттарны эзертеп мунгулаш, ийи команда кылдыр үстүп алгаш, кончуг улуг бөмбүктү хаалгаже киир тептирер.

* * *

Хээкчилерни бис эң бичин амыттаннар деп билир бис. Ол шынын шын-на харын. Ындыг-даа болза, колдуунда Төп болгаш Мурнуу Американың хемнериниң болгаш хөлдериниң эриктеринде чурттап турар суг хаванчарының узуну 1 метр 20 сантиметр чедип турар, а дензизи 50 килограмм четкилей бээр. Ол дээрге. амгы үениң хээкчилериниң эң-не улуглары-дыр.

* * *

Чехословакияның Ческ-Будейовиц хоорайында пиво будүрер заводта бир чаа сорттуг ады «Пито». Чехословакияның эң эки сорттарлыг пиволарының чаагай амданы-биле ол барык дөмей. Ынчалза-даа «Питода» эзиртириниң (арагының) чаңгыс-даа бөрбак дамдызы чок. Суксунга ижер ол суук үүлдү чоллаачыларга болгаш ажыл үезинде эң кичээнгейлиг болур ужуруг кижилерге түскай бүдүрүп кылып турар. «Пито» үүгле суксунга тергиин эки боор турар эвес, а кижинин омак-сергек болурунга дузалаар.

* * *

Фин тараачын Билье Хякли хадың тозундан чаптанчыг хевирлер аргып кылырынга дыка ынак. Аргып турар үезинде ол хендир-даа, хырбадаа көңгүс ажыглавас.

Оон чаңгыс чер-чурттуу Кари Лаутала хостуг шактарында радио-биле башкарар авиомодельдер кылырынга ынак. Эрткен чылын ол үжен хире чаа модельди кылган. Оон чогаалыкчы ажылдарының түүнели болган эң эки модельдерни үүгле Финляндияның дыка хөй хоорайларынга эвес, а Италияга болган делгелгеге база салган.

* * *

ГФР-де Регенсбург хоорайының гостиницазының ээзи он дөрт харлыг Лукы Хофмайер спорттун шоелуг нептеренгей эвес хевири—ийи холу-биле кылаштаарынга ынак. Беш хардыында ол ийи холу-биле кылаштап өөренген. Оон үүгле болдунуң кылганы делегей рекорду Регенсбургтан Мюнхенге чедир ийи холу-биле селгүүстеп кылаштааны болур. Ойлеп-ойлеп бичии када дыштанып кааш чорааның санаваска, 132 километр черни ол 48 шак иштинде эрткен. 1964 чылда Хофмайер Мюнхенден Римге чедир 1069 километрни эрткен. А үүгле ыдыктыг Петрниң шолунге чедир сөолгү арткан бир километрни Хофмайер аңаа ийи буттап, өзулуг кылаштап эрткен.

Хофмайер спортчу өзү-биле үш мун хире километрни холдарынга кылаштап эрткен. Ынчан ол адыжында дөрбелчин резин шап каан 350 эжеш хол-хаптарын эледир сөөрткен. Ол ам оон спортчу оюнун олимпиада программазынга киирерин дилеп турар.

* * *

Япон эмчи Косаку Хирото бодунуң чаңгыс чер-чурттугларын, 92 харлыг-даа болза, спортчу эрес-маадырлыг чоруу-биле пат кайгаткан. Японияда эң бедик чер Фудзиямның кырынче чадаг үнүп шыдаан. Оон белии 3776 метр.

* * *

Делегейде эң-не хоптак куш колибра болур. Колибраны тускай хайгааран көрген. Ол 16 шак иштинде 172 катап суг ишкен. Үш грамм дензилиг ол хензиг куш 15 грамм суг ишкен болгаш 2,5 грамм чигир чиген.

(«Наука и жизнь» журналдан).

Телевидение

ЯНВАРЬ 12-ДЕ

МОСКВАДАН

10.00—Медээлер.
10.10—Эртенги гимнастика.
10.30—«Моортай биле ыт дег». Мультфильм.
10.45—«Ыраккы соңгу үүкте ужуралдар». Хой сериялыг уран-чечен телефильм. (Италия-Югославия). 1-ги сериязы.
12.05—«Кино аян-чоруктарының клуву».
13.05—15.00—Чапсар.
15.00—Документалдыг фильм-пер программазы: «Орловское суурнуң бөдүүн чажыттары»; «Кым болуруг?»
15.30—«Төрээн чурт. РСФСР».
16.00—«Чечен чогаалдарның экранчыдылгазы». «Горькийниң чаш чылдары». Уран-чечен фильм.
17.45—«Эртем—бөгүн».
18.15—«Горнистер, кыйгыга харылыладар!».

КЫЗЫЛДАН

19.00—Телемедээлер.
19.10—Документалдыг фильм.
19.15—«Азияның төвүнде». Дамчыдылга.
20.05—Телемедээлер.
20.20—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.25—«Кижи. Чер. Октаргай». Академик С. П. Королевтуң төрүттүнген хүнүнден бээр 70 чыл болганынга. Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы В. И. Севастьянов эрттирер.
21.10—«Ыраккы соңгу үүкте ужуралдар». Хой сериялыг уран-чечен телефильм. (Италия-Югославия). 2-ги сериязы.
22.00—22.30—«Ye». Информастыг программа.

АГААР

Бөгүн республикага эдир булуттаар, чагбас. Янзы-бүрү угланыышкынныг хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы даглыг черлерге 20—25, өске артканнарынга 32—37 градус соок болур. Автоорук-тарга көстүрү эки.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 33—35 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ЯНВАРЬ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Орукташ» 9.30, 11.20, 13.40, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Эртине шурулуг хол» 9.00, 10.50, 15.00, 16.50, «Адазы чок» 12.40, 18.40, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ынакшылдың үүү» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Оор бөрүлер» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң ораалкчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда киллезиниң 2-31-75, карысалгалыг секретарының 2-23-54, партийжи амыдырал киллезиниң 2-37-13, культура киллезиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый киллезиниң 2-21-47, үлетүү киллезиниң 2-22-64, чаага киллезиниң 2-41-27, информация база, совет тургузуг киллистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериниң 2-12-45, секретарнаттың 2-28-35, солун кедбейн баргада 2-32-75 телефонче болгаар.

ТИРАЖ 16332. ЧАГЫГ № 87.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—00102.